

PAGALBOS PROCESO KONSTRAVIMAS ŠEIMOS NARIAMS DINGUS JŲ ARTIMAJAM: SOCIALINIO DARBO VAIDMUO

LEDA NORGALIENĖ

KOLPINGO KOLEGIJA

Anotacija. Dingimų problema yra gyvų visuomenės diskusijų objektas tiek dėl reiškinio masto, tiek dėl jautrumo. Mylimo žmogaus dingimas – vienas dramatiškiausių įvykių, kuris gali nutikti žmogui. Dingus be žinios asmeniui pasikeičia šeima ir draugai, kurie lieka. Dingusių asmenų artimųjų jausminiai išgyvenimai turi didelės svarbos pagalbos konstravimo procese, kadangi nuo jų išgyvenamų jausmų priklauso pagalbos poreikis. Dingusių asmenų srityje dirbantys specialistai dažnai jaučia bejėgiškumą ir nusiivylimą ieškodami būdų, kaip paremti ir įtraukti šeimas, nesukeliant joms dar daugiau dviprasmiškumo ir netikrumo.

Reikšminiai žodžiai: šeima, dingimas, dingęs artimasis, netektis, socialinis darbas su šeima, kompleksinė pagalba šeimai.

ĮVADAS

Socialiniai darbuotojai nuolat dirba su krizių ištiktais žmonėmis, kurių įprasti krizių įveikos mechanizmai sutriko ir kurie tiesiogine to žodžio prasme atsidūrė ant ribos, teigia Roberts (2011). Krizių intervencijos teorija ir praktika siūlo naudingą būdą, kaip reaguoti į krizę patiriančius žmones – naudingiausia yra trumpalaikis ir kryptingas darbas su į bėdą patekusiais žmonėmis, užuot siūlius ilgalaikę pagalbą. Praktika ir tyrimų apie pagalbą šeimai dingus jų artimajam stoka rodo, kad nors socialiniai darbuotojai turi žinių ir jas naudoja kitose situacijose, ši klientų grupė pagalbos nesulaukia arba sulaukia per retai.

Dingimų problema yra gyvų visuomenės diskusijų objektas tiek dėl reiškinio masto, tiek dėl jautrumo. Mylimo žmogaus dingimas – vienas dramatiškiausių įvykių, kuris gali nutikti žmogui. Žmonės dingsta be žinios, miršta, nepriklausomai nuo jų lyties, amžiaus, socialinės padėties ar išsilavinimo. Tam tikras procentas dingimų yra dingusio asmens gerai apgalvoto – daugiau ar mažiau – sąmoningo sprendimo rezultatas. Kiti atvejai nepriklauso nei nuo dingusio asmens valios, nei nuo aplinkybių (Malinowska, 2022).

Šios temos aktualumą pagrindžia didėjantis dingusių žmonių artimųjų aktyvumas ir dalinimasis socialinėse erdvėse. Lietuvos socialinio darbo klientams trūksta paslaugų, kurios padėtų ieškoti jų artimųjų ir kartu leistų gauti pagalbą dėl išgyvenamų emocijų. Tyrimu siekiama išnagrinėti, kokių kompleksinių paslaugų poreikio siekia klientai dingus jų artimajam ir kokia pagalba jau teikiama. Tyrimo dalyvių pasakojimai leidžia nustatyti, kaip pasireiškia pagalbos poreikis ir kokias paslaugas gali teikti socialiniai darbuotojai.

Dviprasmiškas sielvartas kyla, kai netekties situacijoje nežinoma apie mirtį, o socialinio darbo literatūroje tam skiriama nedaug dėmesio. Tokio pobūdžio praradimai pasitaiko dingus asmeniui, atliekant įkalinimo bausmę, įvaikinimo ir globos atvejais, taip pat sergant lėtinėmis ligomis. Artimųjų, susidūrusių su šiomis situacijomis, reakcijos retai kada buvo suprantamos kaip sielvarto forma. Dviprasmiškos netekties pripažinimo trūkumas reiškia, kad tai mažina netekusių asmenų atsparumą ir gebėjimą gyventi toliau (Knight ir Gitterman, 2019). Socialiniai darbuotojai turi būti rengiami padėti klientams, susiduriantiems su įvairiomis netektimis. Ieškoti naujų būdų įgalinti bendruomenes, kaimynystės atstovus. Kurti prielaidas efektyvesniam instituciniam bendradarbiavimui tarp policijos, viešojo administravimo ir savivaldos atstovų, psichologų ir socialinių darbuotojų.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti, kaip tyrimo dalyviai suvokia ir interpretuoja asmeninį patyrimą dingus jų artimajam, iš dingusių asmenų artimųjų konstruojamų patyriminių pasakojimų. Atskleisti teikiamos pagalbos procesą ir nustatyti kompleksinių paslaugų poreikį šeimos nariams dingus jų artimajam.

DINGUSIŲ ŽMONIŲ ARTIMŲJŲ IŠGYVENIMAI

Biehal, Mitchell ir Wade (2003) pateikia dingimo be žinios tipologiją, kurioje nurodoma, kaip žmonės gali dingti be žinios. Jie teigia, kad asmuo gali būti dingęs ir tyčia, ir netyčia, t. y. gali būti nusprendęs arba atsiskyres nuo savo socialinių susitarimų, netyčia dingęs arba priverstas dingti be žinios. Teigiama, kad tyčinis dingimas iš darbo yra nulemtas aplinkybių, įskaitant, bet neapsiribojant, psichikos liga, demencija ar dėl patiriamo streso šeimoje. Priešingai, netyčinį dingimą lemia nesąžininga ir (arba) neteisėta veikla, pvz., pagrobimai. Nors artimo žmogaus netektis dėl ligos ar įprasto senėjimo gali būti ne mažiau svarbi artimiesiems, tokią netektį galima iš dalies paaiškinti nuspėjamumu ir savalaikiškumu. Dauguma dingusių žmonių išnyksta iš visuomenės akiračio per palyginti trumpą laiką ir aplinkos žmonės retai pastebi tuos, kurie lieka po to, kai dingsta jų mylimas žmogus. Kaip rodo literatūra apie dviprasmiškumą, asmens dingimas nėra paprasta patirtis, susijusi su tuo, kaip šis veiksmas apibrėžiamas teisiniu ar moksliniu požiūriu, Worden (2008) teigia, kad „keblioje padėtyje, kai nežinoma, ar reikia turėti vilties, ar pasiduoti sielvartui“ (p. 62), atsiduria ir tie, kurie vykdo dingusio asmens paiešką.

Fromm (1976) aiškino, kad individai turi susidurti ir priimti įvairias praradimo formas visą savo gyvenimą. Jis kalbėjo apie egzistencinį nerimą, kuris gali sukelti asmeninio susvetimėjimo bei susvetimėjimo su kitais ir pasauliu jausmą. Fromm (1976) pabrėžė, kad žmogus ieško prasmės ir ryšio kaip atsako į netektį ir egzistencinį nerimą. Jis teigė, kad nors praradimas gali būti labai skausmingas, jis taip pat gali padėti siekti asmeninio augimo ir transformacijos. Jis tikėjo, kad tikrų žmogiškųjų ryšių puoselėjimas ir bendruomeniškumo jausmo skatinimas gali padėti rasti prasmę siekiant susidoroti su netektimi ir egzistenciniais iššūkiais.

Parr, Stevenson ir Woolnough (2016) teigia, kad dingus artimam žmogui patiriama netektis gali būti suvokiama kaip trauminė, ir iš tiesų jų tyrime daugelis apklaustųjų apibūdino trauminės erdves, kuomet šeimos jaučiasi atsidūrusio tarp sielvarto ir traumos. Kennedy, Deane, ir Chan (2019), apžvelgdami neaiškaus dingimo kontekstą, nustatė, kad

tie, kuriems būdinga didesnė užuojauta sau, patyrė ne tokius sunkius išgyvenimus.

Ai, Cascio, Santangelo ir Evans-Campbell (2005) tyrė vilties ir traumos išgyvenimus po nelaimių (stichinių ir kitokių). Viltis siejama su ateities tikslais, tai padeda žiūrėti į ateitį pozityviai. Jų tyrime viltis buvo vertinama kartu su asmens gebėjimu funkcionuoti po netekties, šiuo atveju viltis leido asmeniui išitraukti į ateitį po krizės. Nerimas – ironiška vilties forma, teigia Hogben (2006), nes nerimas reiškia ateitį, būdą žvelgti į ją. Jis teigė, kad tai sąmoningas įsitikinimas, kad egzistuoja ateitis, kurioje gali nutikti kas nors baisaus. Ir nerimas, ir viltis atskleidžia, kad ateitis yra neapibrėžta, ir abu siekia, nors ir priešingais būdais, rezultato, kuris sumažintų neapibrėžtumą, kuriuo remiasi ir kuris yra jų pagrindas.

Apie patiriamą sielvartą kalbėjo ir Lenferink, Keijser, Wessel ir Boelen (2018). Jų tyrime atsiskleidė, kad žuvusių artimųjų ir dingusių artimųjų giminaičiai patiria tokį patį streso lygį. Svarbių artimųjų dingimas susijęs su padidėjusia užsitęsusio sielvarto sutrikimo, potrauminio streso sutrikimo ir didžiosios depresijos sutrikimo rizika. Nežinojimas ar išsiskyrimas yra laikinas arba nuolatinis, gali apsunkinti gedėjimo procesą (Boss, 2006).

Boss (2006) dviprasmišką netektį priskiria prie „labiausiai stresą keliančių ir traumuojančių netekčių, nes nėra jokio patikrinimo, jokio uždarymo, nėra palaikymo ritualų, taigi nėra ir sielvarto sprendimo būdų“ (p. 144). Parr ir kt. (2016) sako, kad dviprasmiškumas sunaikina įprastus gyvenimo ar mirties ženklus, todėl žmogaus kančia niekada nesibaigia, nes artimojo mirtis niekada nebūna patvirtinta. Dviprasmiškumas verčia net stipriausius žmones suabejoti savo požiūriu į pasaulį kaip į teisingą, saugią ir suprantamą vietą. Galiausiai dviprasmiška netektis, kuri tęsiasi ilgai, vargina fiziškai ir emociškai.

Ben Attia, Brian, Heiermann, Grant, Jarvis, Kovras, Laczko, Mirto, Polychroni, Robins (2016) atskleidė, kad emociškai ir psichologiškai šeimos paveikiamos taip, jog mažėja jų individuali ir kolektyvinė gerovė. Beveik visos šeimos susiduria su išreikštu liūdesiu ir generalizuotu nerimo sutrikimu. Šeimos nariai, kuriems stipriai pasireiškė šie sutrikimai,

patys kreipiasi pagalbos į psichologus ar psichiatrus. Dauguma asmenų patiria miego sutrikimus, sapnus ir košmarus apie dingusius žmones, atminties ir bendros fizinės sveikatos problemas. Šeimos dažnai susiduria su neigiamu socialiniu poveikiu – vyrauja šeimos konfliktai, kartais šeimos išsiskiria, nes sutuoktiniai kaltina vienas kitą dėl vaiko dingimo. Ben Attios ir kt. (2016) tyrimas atskleidė, kad šeimos pasitelkia neigiamus įveikos mechanizmus, tokius kaip saviizoliacija ir per didelis susirūpinimas dingusiu asmeniu, dėl kurio apleidžiami kiti šeimos nariai ir kasdienio gyvenimo įsipareigojimai.

KOMPLEKSNĖS PAGALBOS POREIKIS DINGUSIŲ ŽMONIŲ ARTIMIESIEMS

Smid, Blaauw ir Lenferink (2020) tyrimo rezultatai rodo, jog būtina skubiai teikti praktinę ir informacinę paramą dingusių asmenų artimiesiems, emocinę ir šeiminių paramą viso dingusio giminaičio paieškos proceso metu, taip pat ir palaikant ryšį su teisėsaugos institucijomis, visos paieškos proceso metu, nuolat palaikyti kontaktą, kai randamas gyvas ar miręs artimasis. Kompleksinės paramos teikėjai turėtų sutelkti dėmesį į gyvenimą su nežinomybe ir susilaikyti nuo spaudimo užbaigti paieškos proceso bylą, taip pat nuo vilties kaip moralinio imperatyvo. Kompleksinė pagalba dingusiųjų artimiesiems labai svarbi tiek iškart dingus artimajam, tiek ir praėjus ilgesniam laikui. Andersen, Poudyal, Abeyapala, Uriarte ir Rossi (2020) atskleidė, kad iki gaunant psichosocialinę pagalbą dingusių žmonių artimieji rodė sunkias nerimo simptomų prognozes, sunkias depresijos simptomų prognozes, kurios po gautos pagalbos sumažėjo apie 80 procentų. Andersen ir kt. (2020) tyrimo išvados parodė, kad naudojamas kompleksinės pagalbos modelis padėjo šeimoms susidoroti su nežinia dėl dingusių giminaičių likimo ir buvimo vietos, sumažino kančią, nutraukė socialinę izoliaciją ir padėjo susigrąžinti funkcionalesnį gyvenimą.

Clark (2007) tyrime atskleidė, kad dingusių asmenų artimieji gauna pagalbą iš policijos, bet paieška arba jos palengvinimu buvo laikoma praktinė parama, kuri atspindėjo tiesioginį šeimos narių rūpestį. Pradinę

praktinę paramą, susijusią su policija, žiniasklaida ir paieška, vėliau gali pakeisti emocinės paramos poreikiai, susiję su dviprasmiška arba neapibrėžta netektimi ir beviltišku sielvartu. O tokios paslaugos asmenys teigia negaunantys.

Dartnall, Goodman-Delahunty ir Gullifer (2022) tyrė šeimos patirtis, susijusias su dingusiais asmenimis, tyrimus specialistų akimis ir terapinės jurisprudencijos požiūriu. Jų tyrimas atskleidė, kad specialistai mano, jog artimiesiems terapinę naudą teikia laiku, jautriai ir suprantamai vykdomas procesas, kuriame yra galimybė ritualiai, prasmingai dalyvauti ir gauti naujų įrodymų. Dalyviai patvirtino, kad nejautrus, nesuprantamas ir (arba) nesavalaikis procesas didina kančią. Tai tik patvirtina Keough ir Samuels (2004) tyrime aprašytą metodiką, kad pastovus informacijos teikimas artimiesiems leidžia ramiau reaguoti į krizinę situaciją.

Davies (2020) atskleidė, kad siejant informacijos gavimą iš policijos pareigūnų dažniausiai ją gauna artimiausias dingusiojo žmogus, kuris išipareigoja ta informacija dalintis su kitais artimaisiais ir šaltiniais, iš kurių siekia pagalbos. Dažnai tai yra žmogus, kuris pranešė apie dingimą, jis turi atstovauti įvairiose medijose ir atsakinėti į kitų klausimus. Pats žmogus tuo pat metu turi susitvarkyti su savo emocijomis bei sielvartu, nes savo emocijas perduoda artimiesiems. Tokia situacija, ypač jei esi mažų vaikų tėvas ar šeimoje atlieki kitą vaidmenį, gali užkrauti papildomą našta.

Ben Attios ir kt. (2016) tyrime matoma, kad šeimos pokalbio metu rodo dviprasmiškumą, sakydamos, jog laukia dingusio asmens grįžtančio ir kad tikisi, jog jis mirė, taip parodydami, kad yra įstrigę tarp vilties ir nevilties – ieškodami atsakymo, bet bijodami, kad gali būti blogiausias scenarijus. Tokia būseną yra labai pažeidžiama ir, jei negaunama tinkamos pagalbos, gali kilti pavojus. Šiame tyrime atsiskleidė, kad šeimos nariai, savarankiškai ieškodami informacijos, dažnai susiduria su žmonėmis, kurie dėl įvairių priežasčių siekia pasinaudoti bejėgiška šeimos narių būkle ir suteikia netikrą viltį teigdami, kad matė ar žino, kur yra dingęs artimasis, vėliau komentarus ištrina arba neatsako. Šeimoms reikia įvairių rūšių paramos, įskaitant psichosocialinę pagalbą.

Tyrimas atskleidė, kad šeimos taip pat išreiškė aiškius pagalbos poreikius, kylančius dėl artimojo dingimo, šeimoms svarbiausia buvo gauti informacijos apie dingusius asmenis. Artimieji labiausiai norėjo sužinoti, ar jų giminaitis miręs, ar gyvas. Apklaustos šeimos parodė įvairius simptomus, susijusius su traumos ir neaiškios netekties poveikiu, tokius kaip liūdesys, miego sutrikimai ir sapnai apie dingusį asmenį, nerimas ir padidėjęs budrumas. Vienas iš dažniausiai įvardijamų dingusio giminaičio padarinių buvo tai, kad dingusiojo nėra jų gyvenime. Kai kuriems artimiesiems kyla noras pakelti prieš save ranką, ypač jei dingęs artimasis yra jų vaikas. Nepastebėtas, bet labai svarbus dingusio giminaičio poveikio elementas yra tas, kad dingęs artimasis gali būti svarbus elementas šeimos ekonominėje padėtyje, ir nors sunku apie tai šnekėti, kai ieškoma artimojo, ekonominiai aspektai yra labai svarbūs pagalbos procese. Apie materialinę pagalbą kalbėjo Isuru, Hewage, Bandumithra ir Williams (2018) tyrime, rezultatai parodė, kad neaiškus artimo žmogaus likimas palieka pasekmių artimiesiems, kai šeimos nariai turi kovoti su finansinėmis, socialinėmis ir teisinėmis pasekmėmis, kylančiomis dėl artimo žmogaus dingimo. Taylor, Woolnough ir Dickens (2018) tyrimas taip pat atskleidė, kad paieška ir ilga paieška reikalauja daug ne tik fizinių, bet ir materialinių resursų. Kitais atvejais būna, kad dingęs asmuo palieka šeimai didelių finansinių išpareigojimų, kurių šeima neturi galimybės įvykdyti. Tokiais atvejais būna reikalinga finansinė pagalba.

Žmonės įvardijo įvairius pagalbos mechanizmus, kurie padėjo išgyventi laikotarpį ieškant artimojo, jį suradus ar vis dar laukiant. Ben Attios ir kt. (2016) tyrime atskleista šeimos svarba pagalbos sau procese. Draugų ir artimųjų buvimas šalia – vienas dažniausiai įvardijamų įveikos strategijų. Clark (2007) tyrė brolių ir seserų vaidmenį dingusios sesers ar brolio procese. Jie manė, kad draugai padeda palaikyti pusiausvyrą, nes ir toliau daro tai, ką darė anksčiau, pavyzdžiui, užsuka į svečius, kviečia į socialines veiklas. Nors patys dalyviai stengėsi išvengti pavojaus įskaudinti šeimos narius, buvo svarbu, kad kiti būtų atviri, o ne vengtų ar ignoruotų emocijas. Tačiau dalyviai nenorėjo jaustis apgailėtini ar atsakingi už kitų nepatogumo jausmą.

DeYoung ir Buzzi (2003) atskleidė įveikos strategijų pavojus. Jų tyrime nustatyta, kad piktnaudžiavimas alkoholiu ir kontroliuojamomis medžiagomis kenkia įveikos procesui. Tyrimas atskleidė, kad piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotinėmis medžiagomis gali sukelti priklausomybę ir negebėjimą išlaikyti kontrolę ir įsitraukimą. Vaiko netekę tėvai turėtų stengtis išlaikyti tai, kas dar liko iš šeimos, santuokos, darbo ir socialinių ryšių. Tyrime matoma, kad, norint palaikyti svarbius santykius, reikia grįžti prie tam tikros formos „normalumo“.

INSTITUCIJŲ, GRUPIŲ IR BENDRUOMENĖS VAIDMUO DINGUSIŲ ASMENŲ ARTIMŲJŲ PAGALBOS PROCESE

Jau prieš daug metų nustatyta, kad institucijos mato vieną užduotį susidūrus su žmogaus dingimu. Tai – dingusio asmens paieška ir praktinių pasekmių pašalinimas, kai dingimas yra sunkus, atskleidė Payne (1995). Jis tyrime iškėlė didelį susirūpinimą socialinio darbuotojo vaidmeniu dingus žmogui. Parr ir Stevenson (2013) tyrime atskleidė, kaip dingusių žmonių artimieji mato ir kokio bendravimo tikisi iš institucijų. Artimieji tikisi, kad institucijos bendradarbiaus ieškant dingusių giminaičių. Šeimos mano, kad psichikos sveikatos priežiūros specialistai gali turėti svarbios informacijos atliekant paiešką, nors išreiškia baimę dėl dingusio asmens ir šeimos konfidencialumo užtikrinimo. Dingusių asmenų artimieji išskyrė, kad kiekviena šeima sulaukia nevienodos reakcijos į dingusių asmenų situacijas ir jų palaikymo savo bendruomenėse bei vietiniuose socialiniuose tinkluose, nors neformalus draugų, šeimos narių ir kolegų palaikymas yra nepaprastai paguodžiantis, o pokalbio procesas – labai naudingas.

Teisėsauga. Dingusio asmens paieška prasideda nuo teisėsaugos pareigūnų – policininkų. Fyfe, Parr, Stevenson ir Woolnough (2015) tyrime aiškinama, kaip prasideda dingusio žmogaus paieškos procesas. Pirmajame bet kokio tyrimo etape daugiausia dėmesio skiriama informacijos nustatymui ir gavimui, o dingusių asmenų tyrimo atveju tai paprastai prasideda nuo skambučio į policijos komisariata, kuris reaguoja

į pranešimą apie asmenį, dėl kurio buvimo vietos kyla susirūpinimas. Šiame etape labai pasikliaujama standartinėmis veiklos procedūromis, t. y. užduodama daugybė klausimų, kuriais siekiama nustatyti pagrindinę socialinę ir erdvinę informaciją apie asmens dingimą, kad būtų galima atlikti pirminį bylos rizikos vertinimą: kur jis buvo matytas paskutinį kartą? Ar tai jam nebūdinga? Kokie jo medicininiai poreikiai? Ar jis kelia pavojų kitiems žmonėms? Pačinskaitė (2022) nagrinėjo dingusių žmonių paieškos procesą Lietuvos perspektyvoje ir nustatė, kad teisinis reglamentavimas pasikeitė į gerąją pusę, nes asmens paieška vykdoma nedelsiant. Iki 2003 metų pranešus apie žmogaus dingimą būdavo pradedama byla, tačiau tik praėjus trims paroms nuo asmens dingimo. Ji pažymėjo, kad iš visų paskelbtų paieškų vos 2 proc. dingusių asmenų lieka nesurasti. Šiuo metu, gavus pranešimą apie dingusį asmenį, iš karto pradedamas ikiteisminis tyrimas. Be to, ji atkreipė dėmesį į tai, kad dingusių asmenų bylų tyrimai dažnai perduodami vietos policijos nuovadoms, kurių pareigūnams dažnai trūksta tokių tyrimų patirties, tuomet paieškos procesas gali būti sunkesnis ir mažiau efektyvus.

Woolnough, Stevenson ir Parr (2015) analizavo darbą su šeimomis iš teisės saugos pusės. Jie atskleidė, kad teisės sauga išskirtiniais atvejais, jau išsiaiškinus nelaimės priežastis, turi pasitelkti sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos specialistus, jei problema gali paliesti daugiau žmonių, kad būtų tinkamai perduota žinia. Malinowska (2022) atskleidė, kad pagrindinės vietos policijos padalinių pareigos yra padėti asmenims, pranešusiems apie dingimą, ir atlikti pirminius paieškos veiksmus, susijusius su greita ir saugia dingusių asmenų paieška. Labai svarbu, kad institucijos ir nevyriausybinės organizacijos pasidalintų užduotis, kurios leistų joms veiksmingai ir bendradarbiaujant veikti ieškant dingusių asmenų.

Apie policijos pareigūnų ir socialinių institucijų bendradarbiavimo svarbą kalbėjo Patterson (2007). Tiek vaikų gerovės darbuotojai, tiek teisės saugos pareigūnai, teikiantys paslaugas pabėgusiam jaunimui, turėtų būti mokomi apie bendruomenės išteklius, tokius kaip jaunimo prieglaudos, šeimos tarpininkavimo programos, medicinos ir psichikos sveikatos paslaugos. Socialiniai darbuotojai turėtų išmanyti teisės saugos

procedūras, susijusias su pabėgusio jaunimo paieška ir grąžinimu, ir apie pabėgusių asmenų elgesį kitose baudžiamosios justicijos sistemos dalyse jų vietinėje bendruomenėje. Pirminio pranešimo apie dingusį asmenį pateikimo metu policijos pareigūnai turėtų būti apmokyti, kaip nukreipti jaunimą ir jų šeimas į vaikų gerovės agentūras.

Socialiniai darbuotojai. Keough ir Samuels (2004) tyrime iliustruojama, kokį svarbų vaidmenį atliko socialiniai darbuotojai ir kiti psichikos bei visuomenės sveikatos priežiūros darbuotojai, teikdami paramą šeimoms po šalies konflikto. Socialiniai darbuotojai reagavo į kritinę situaciją po konflikto, suplanavo ir įgyvendino bendruomenės intervenciją, kuri sutelkė vietos psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikėjus ir leido užmegzti bendradarbiavimą tarp nacionalinių ir tarptautinių agentūrų. Intervencija apėmė vietos išteklių vertinimą, mokymus, darbą vietoje, vietos darbuotojų profesinį tobulėjimą ir ilgalaikės vietos atsakomybės bei savarankiškumo nustatymą. Nors ši aprašoma pagalba buvo naudojama specifiskai po karinių veiksmų, toks pagalbos telkimo būdas būtų tinkamas bet kokioje situacijoje dingus artimam asmeniui. Bendruomenės pagalbos telkimas, parama šeimos nariui ir informacijos sklaida tarp institucijų gali padėti artimajam jaustis mažiau beviltiškam ir labiau įtrauktą į pagalbos ir informacijos gavimą.

Socialinio darbuotojo svarbą gerai atspindi Kock, Berntsson ir Bengtsson (2014) tyrimas, kurio rezultatai nustebino ir pačius tyrėjus. Tiriant pokalbį po artimojo mirties svarbą medicinos srityje, tyrimo dalyviai išreiškė, kad socialinio darbuotojo dalyvavimas yra svarbesnis už slaugytojų dalyvavimą, nors patys tyrėjai tokios galimybės nesiūlė ir nesvarstė. Nuo pat pirmųjų darbo labdaros organizacijose dienų socialinis darbas buvo glaudžiai susijęs su mirties ir mirimo, netekties, sielvarto ir traumos paveiktais asmenimis (George, 2000). Wells (1993) pastebėjo, kad teigiamas šeimos informavimo apie skubią medicininę situaciją aspektas yra netikėtumo elemento mažinimas. Jei paciento šeimos nariai yra informuoti apie situacijos rimtumą, jie geriau susidoroja su žiniomis apie mirtį, kai gaivinimas nesėkmingas. Neigimo kaip gynybos mechanizmo naudojimas yra mažiau ryškus, kai šeimos nariai palaipsniui ruošiasi mirties paskelbimui. Net jei pacientas išgyvena, nerimas dažnai

sumažėja, jei šeimos nariai žino apie taikomas medicinines procedūras. Šis metodas neabejotinai padeda ir paieškos procese, nes socialinis darbuotojas gali paruošti šeimą emociškai bet kokiai situacijos baigčiai.

Benkel, Wijk, Molander (2009) teigia, kad socialiniai darbuotojai gali padėti susidoroti su trauminiais išgyvenimais, susijusiais su netektimi, ir atgauti pusiausvyrą. Dažnu atveju paieškos procesas gali baigtis mirtimi, todėl socialiniai darbuotojai turi mokėti pasiruošti, nes reakcijos gedėjimo procese gali būti panašios į krizę, tačiau sielvarto reakcija nebūtinai turi būti įprasta traumuojanči reakcija. Tai, kad prisiminimai apie mirusįjį ir su mirtimi susiję išgyvenimai išlieka individo dalimi, jie neturi būti nuolatinio skausmo šaltinis. Gedintysis reaguoja į artimo žmogaus netektį, jam gali reikėti kitų pagalbos ir paramos, kad sielvarto procesą išgyventų natūraliai ir išvengtų skausmingų netekties jausmų. Mowll (2017) atkreipė dėmesį į artimųjų paruošimą apžiūrėti mirusiojo kūną. Šoko ir netikėjimo jausmai gali būti vyraujantys kančios, patiriamos po netikėtos ar smurtinės netekties, bruožai. Tokiose situacijose pastangos suvokti netekties tikrovę matant kūną gali būti ypač svarbios gedintiems artimiesiems. Žvelgiant iš socialinio darbo perspektyvos, parama siekiant apžiūrėti artimojo kūną atsiranda socialinio darbo įgūdžių ir pagalbos kontekste krizės metu. Konsultavimo įgūdžių, tokių kaip aktyvus klausymasis, empatija ir bendravimo įgūdžiai, naudojami neformalaus ar integruoto konsultavimo dalis, kuri yra socialinio darbo repertuare morgo ir ligoninės aplinkoje (Mowll, 2007).

Psichologai. Klochok ir Herrera-Espiñeira (2021) kalbėjo, jog dingusių asmenų šeimos gali turėti emocinių, psichologinių, materialinių, kultūrinių, socialinių ir (arba) teisinių poreikių. Joms reikia žinoti artimųjų likimą, įamžinti jų atminimą, oriai juos susigrąžinti ir palaidoti, taip pat joms reikia, kad jų sielvartas būtų užbaigtas ir pripažintas visuomenės. Savo tyrime jie atskleidė, kad sėkmingiausiai psichologai dirba taikydami grupinės terapijos metodą su artimaisiais. Grupinė terapija rodo sėkmingus rezultatus, nepaisant skirtingų grupių dydžio ir charakteristikų bei konkrečios grupinės veiklos.

Bendruomenė ir savanoriai. Bendruomenės palaikymas ir nauda dingus artimajam matoma įvairiuose tyrimuose, ir naujovės, kurias

pasitelkia artimieji bei policijos pareigūnai, plečiasi. Löfstrand ir Uhnöo (2020) teigė, kad policijos santykiai su savanoriais istoriškai buvo sudėtingi, kupini priešiško ir nepasitikėjimo. Policijos požiūriu, rizika, susijusi su piliečių savanorių įtraukimu į policijos veiklą, yra tokia: savanoriai gali sunaikinti įrodymus, trukdyti policijos darbui, pažeisti konfidencialumą ir imtis savavališkumo. Kitas tyrimas parodė spontaniškų savanorių teigiamus aspektus, lyginant su tarnybomis. Lam ir Kop (2023) teigė, kad paprasti žmonės, susidūrę su nelaimėmis, dažniausiai linkę elgtis racionaliai ir adekvačiai. Be to, civiliai reaguoja beveik iš karto, o pagalbos tarnyboms paprastai prireikia šiek tiek laiko organizuotis ir atvykti į įvykio vietą.

Tirdami demencija sergančių asmenų dingimo situacijas, Bowen, McKenzie, Steis ir Rowe (2011) atskleidė bendruomenės svarbą. Daugiau nei pusėje atvejų dingę asmenys buvo rasti bendruomenės narių, tokių kaip kaimynai, parduotuvių darbuotojai ar kiti praeiviai. Lenferink, de Keijser, Wessel, de Vries ir Boelen (2017) tyrime atskleista draugų ir kaimynų pagalba artimiesiems, siekiant įveikti depresiją ir trauminę patirtį po artimojo dingimo. Tai yra paprasčiausia pagalbos forma, kuri padeda būnant kartu, išklausanč ir palaikant. Falk (2010) aprašė religijos, draugų, kaimynų ir kitų bendruomenės narių naudą gedėjimo procese, kai bendruomenės nariai pakviečiami į laidojimo apeigas. Taip artimieji jaučia palaikymą, supratimą, dažnai bendruomenė teikia ne tik psichologinę, bet ir materialinę pagalbą.

Žiniasklaida. Žiniasklaidai tenka svarbus vaidmuo atkreipiant dėmesį į dingusio asmens paiešką, taip pat vėliau teikiant informaciją apie dingusių žmonių paieškos rezultatus. Jeanis ir Powers (2017) teigė, kad daugiau informacijos žiniasklaidoje daro poveikį dingusių asmenų istorijoms, jos laikomos vertingomis naujienomis arba suvokiamos kaip žmogiškojo intereso istorijos. Tam tikros demografinės charakteristikos prisideda prie žiniasklaidos dėmesio dingusiems žmonėms skirtumų, pavyzdžiui, amžius, socialinė ir ekonominė padėtis ar etninė kilmė. DeYoung ir Buzzi (2003) nustatė dvilypę žiniasklaidos įtaką artimiesiems. Tyrime žiniasklaida įvardyta kaip parazitinis reiškinys: žiniasklaidai reikia istorijos, artimiesiems reikia žiniasklaidos. Tyrimo

dalyviai jautė baimę dėl visuomenės ir žiniasklaidos nuomonės ir dėl to, kaip jie bus pavaizduoti. Baimė dažniausiai įveikiama suvokiant žiniasklaidos svarbą norint pasiekti daugiau žmonių, kurie galėtų prisidėti prie paieškos proceso.

Socialinė medija. Ferguson ir Gaub (2023) tyrime matoma, kaip policija įtraukia socialines medijas ir žiniasklaidą į savo darbą. Tyrime teigiama, kad kai kyla nerimas dėl dingusio asmens saugumo ar bendros gerovės, šeimos nariai gali pranešti policijos dingusių asmenų skyriui. Taip sukuriama įvykių grandinė, kuria siekiama rasti dingusių asmenį. Dažnai tai gali būti žiniasklaidos pagalba policijai, pranešant informaciją per televiziją, radiją ir spaudą. Tai ypač aktualu, kai dingsta vaikas arba jaunuolis. Davies (2020) atkreipė dėmesį į šių dienų socialinės medijos svarbą paieškų procese. Įvairios socialinės medijos platformos ir jose esantys žmonės turi didelę įtaką pranešant žinią apie dingusiuosius įvairiose socialinės medijos platformose. Dingusių asmenų bylose socialinė žiniasklaida veikia kaip šaltinis, padedantis žmonėms krizės metu užmegzti ryšį su kitais, platforma, kurioje dalinamasi labai svarbia informacija, ir būdas žmonėms bet koku jiems priimtiniu būdu, forma ar pavidalu sąveikauti su šia informacija. Tačiau svarbu nepamiršti, kad kiekvienas dingusių asmenų atvejis yra skirtingas, o būdai, kuriais žmonės sąveikauja su kiekvienos bylos informacija, taip pat skiriasi.

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrime taikyta kokybinė-naratyvinė metodologija. Kokybinis interviu, kuris yra vienas iš naratyviniuose tyrimuose dažnai naudojamų duomenų rinkimo metodų, siekiama atskleisti asmenų patirtį ir tai, kaip jie ją įprasmina. Naratyvinio interviu pagrindas, remiantis Schütze (1987), yra spontaniškas patirtų įvykių pasakojimas.

Duomenų rinkimo instrumentas – interviu buvo atlikti ir įrašomi „Microsoft Teams“ programoje. Tyrimo duomenys baigti rinkti remiantis teorinio prisotrinimo principu, kuomet interviu metu buvo pastebėta, kad duomenys kartojasi.

Tyrimo metu taikytas mišrus atrankos metodas, apimantis patogiosios, „sniego gniūžtės“ ir kriterinės atrankos metodus. Pasak Rupšienės (2007), kriterinė atranka taikoma tada, kai tyrėjas laikosi iš anksto nustatytų kriterijų. Patogioji atranka buvo taikoma tyrimo pradžioje, kai tyrėja pasitelkė asmeninį ratą, kuriame asmenys atitiko keliamus kriterijus. Kadangi tiriamą temą yra socialiniai jautri ir asmenys patys neatsiliepię į skelbimus, buvo naudojama Cohen ir Arieli (2011) aprašyta „sniego gniūžtės“ atranka, kuri taikoma tada, kai tikslinių charakteristikų imtys nėra lengvai prieinamos. Tyrimo dalyvių atranka – heterogeninė. Interviu su tuo pačiu pirmo tyrimo dalyviu atliekamas du kartus, norint įsitikinti, jog interviu patirtis netraumuoja.

Tyrimo dalyvavo 7 asmenys, kurie patyrė artimojo dingimą, ir 3 socialinio darbo praktikai / ekspertai, kurie dirba su šeimomis.

Tyrimo duomenys buvo analizuojami taikant Braun ir Clarke refleksyvosios teminės analizės metodą (Braun ir Clarke, 2006, 2019). Teminė analizė – teoriškai lankstus metodas, tinkantis kokybinių duomenų rinkinių dėsningumams rasti (Braun ir Clarke, 2006). Šiame tyrime siekiama priartėti prie dalyvių minčių, jausmų ir patirčių, kad sužinotume, ką jie laiko reikšmingu dalyku. Darant prielaidą, kad kalba atspindi vidines asmens būsenas (Byrne, 2021), patirtinis požiūris pateikia teiginius apie dalyvių mintis, jausmus ir prasmes.

Atliekant tyrimą buvo laikomasi Neuliep (2020) tyrimo etikos principų: informuotas sutikimas, konfidencialumas ir privatumas, žalos minimizavimas, pagarba dalyviams, moralė ir sąžiningumas.

TYRIMO REZULTATAI

Šiame tyrime analizuojami dingusių asmenų artimųjų konstruojami patyrimai, emociniai išgyvenimai, sunkumai, su kuriais jiems teko susidurti, ir laiko įtaka dingusių artimųjų gedėjimo procese. Subjektyvių patirčių konstruktų atskleidimas leidžia pamatyti, koks yra pagalbos poreikis, kuris turi įtakos pagalbos procesui. Kokią kompleksinę pagalbą jie gavo iš institucijų, bendruomenės, kokią įtaką jų patyrimams padarė žiniasklaida ir socialinės medijos. Išsiaiškinta, kokios kompleksinės

pagalbos poreikio jiems trūko. Taip pat interviu su socialinio darbo specialistais buvo išsiaiškinta, kokios pagalbos formos gali būti pasiekiamos dabartiniu momentu, papildomos pagalbos poreikio patvirtinimas, jos galimi būdai. Išsiaiškinti galimi socialinių darbuotojų pagalbos būdai bei tokios pagalbos trūkumai ir trikdžiai.

ARTIMŲJŲ EMOCINIAI PATYRIMAI DINGUSIŲ ASMENŲ PAIEŠKOS PROCESU

Išanalizavus tyrimo duomenis atskleisti artimųjų patyrimai nuo pradžios, kuomet suvokiama, kad artimasis dinga. Suvokimas, kad dinga tavo artimas žmogus, šiais laikais dažniausiai prasideda nuo daugybės neatsilieptų telefono skambučių. Vieni dingimo faktui suprasti naudoja ilgesnį laiko tarpą, kiti apie tai, kad dinga artimasis, gali suprasti per kelias valandas. Artimojo dingimo supratimą gali lemti įvairūs faktoriai, kaip bendravimo dažnis, asmeninis žmogaus požiūris į neatsilieptą skambutį, dingusiojo sveikatos būklė. Tyrimo dalyvė Ana apie tai, kad dinga brolis, suprato greitai, nors keletą dienų stengėsi neigti dingimą ir įtikinti save, kad brolis užsiėmęs:

<...> kažkas ne taip, jau skambino ir penktadienį, ir šeštadienį, ir sekmadienį <...> aš negaliu prisiskambinti, negaliu, negaliu susisiekti nei per mesendžerį, nei telefonu. Tiesiog na niekur neįvyksta kontaktas. (Ana)

Tyrime atsiskleidė, kad ne visi laukia pranešti apie paiešką ir apie dingimą paskelbia greitai. Tyrimo dalyvės Rasos brolis buvo mažametis, tad apie jo dingimą suprato labai greitai, kai nebematė jo žaidžiančio kieme: „Paskui išeina, ieško per visus kiemus, nėra jau jo“ (Rasa).

Kuo ilgiau trunka paieškos procesas, tuo daugiau minčių kyla. Kuo daugiau minčių kyla, tuo įvairesnius paieškos metodus norisi išbandyti, kad tik artimasis atsirastų. Vienas iš netradicinių paieškos būdų, kurį renkasi šeimos, ieškodamos dingusio artimojo, yra aiškiaregės paslaugos. Tyrimo dalyvės Saros močiutė kreipėsi į aiškiaregę, kad surastų dingusį anūką: „Mano močiutė net nuėjo pas būrėją.“

Artimųjų **poreikis gauti atsakymus** apie dingusiojo likimą yra labai svarbus. Tyrimo dalyvė Nida išskyrė ilgalaikio dingimo svarbą, norint žinoti, ar artimasis gyvas, ar miręs. Tokia nežinia gali kamuoti visą laiką:

Tiesiog norėčiau žinoti, ar jisai yra gyvas <...> man būtų lengviau, jeigu žinočiau, žinai galbūt, kad yra gyvas, ir jeigu žinočiau, kad žmogus gerai gyvena ir laimingai. (Nida)

Netikėta mirtis **sukelia šoką ir sumaištį**. Tyrimo dalyvė Ana jaučia, kad tokia mirtis sukelia sumaištį:

Kad ta mirtis yra netikėta, nelaukta, neplanuota. (Ana)

Viltis sunkiausiomis akimirkomis leidžia nepasiduoti ir nenustoti ieškoti. Tyrimo dalyvė Lara pasakojo, kad viltis neapleido, net suvo-
kiant, kad tikimybė rasti gyvą močiutę blėso su kiekviena valanda, o mintis reikėjo išlaikyti teigiamas:

Vis tiek tikiesi. Tikiesi iki pat galo, manau, nors protu, taigi suvoki, kad. Bet gal jau ne <...> toks ieškom, bet sako daug vilčių neturėk. Toks jau kaip ir jau nusiteiki vis tik blogiausiam, o lauki geriausio. (Lara)

Sunkūs, dideli jausmai. Į šią kategoriją patenka jausmai, kuriuos tyrimo dalyviai išreiškė taip, kaip neaprašyta ankstesniuose tyrimuose. Šie jausmai yra tokie dideli ir sunkūs emociškai, kad jiems suteikiami įvairūs pavadinimai – baisūs, kosmosas, paklaikusi. Šiuos jausmus tyrimo dalyviams sunku įvardyti. Tyrimo dalyvis Liudas tai įvardijo kaip „ne kažką“: „Bet va tas momentas tai buvo jo buvo tikrai. Ne kažką“ (Liudas). Tyrimo dalyvė Sara šiuos jausmus pavadino tokiais dideliais ir sunkiai įvardijamais, kaip kosmosas, nes ji buvo paklaikusi nuo jaučiamų emocijų:

O šiaip viduje, tai tiesiog virė dalykai, nes nu čia yra kosmosas. Čia yra, čia yra kosmosas, kai tavo žmogus dingsta tiesiog va taip va, tai čia yra nu <...> Bet aš taip buvau paklaikusi, žinok, taip tiesiai švoiesiai, aš, žinok, dariau viską, ką galiu, kad tik gaut kažkokios informacijos. (Sara)

Kuo greičiau randamas dingęs artimasis, tuo mažiau **stresas** gali paveikti asmenį. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad daugiausia streso patyrė

dėl nežinomybės dėl artimojo likimo. Tyrimo dalyvė Sara atskleidė, kad laukimas yra nemalonus ir kelia stresą:

Visada yra nemalonu laukti. Tai gal toks nemalonus tas laukimas ir keliantis stresą. (Sara)

Tyrimo dalyviai pasakojo, kad būna sunku įvairiose situacijose. Sunku, jei negali būti šalia kitų šeimos narių pirmomis akimirkomis, kai sužinai, kad tavo artimasis dingo, sunku laukti ir sunku suprasti, kad skausmas, kurį jauti, gali nepraeiti visą gyvenimą. Tyrimo dalyvė Ana sakė, kad paieškos procesą ir suvokimą, kad artimasis negyvas, išgyveno sunkiai, tad nepamena kai kurių detalių: „Šitą momentą mes išgyvenom labai sunkiai. Aš nepamenu“ (Ana). Tyrimo dalyvei Rasai buvo sunku, kad negali būti kartu su artimaisiais, ir skausmas, kad neteko brolio sunkus, nes suvokia, kad tai gali niekada nepraeiti:

Buvo žiauriai sunku, nes tuo metu, kad aš žinau, kad aš negaliu būti <...> tai tiesiog turi susitaikyt, bet, aišku, sunku ir čia labai daug laiko turi praeit, kad ir visą gyvenimą nepraeis šitas turbūt. (Rasa)

Praradus artimąjį neigimas yra viena iš stadijų, su kuria susiduria visi žmonės (DeYoung ir Buzzi, 2003). Šią stadiją asmenys, kurių artimieji dingo, o rasti buvo negyvi, išgyvena net du kartus. Pirmą kartą, kai neigia artimojo dingimą, antrą – kai neigia, kad artimojo nebebus šalia. Tyrimo dalyvė Ana pasakojo, kad kai brolis nekėlė ragelio, jo dingimas buvo toks neįtikimas, kad artimieji vieni kitus ramino, jog jis dirba: „Mama taip pat broliui skambino šeštadienį, nekėlė, dar tėtis kažkaip nuramino, sako, turbūt dirba, palik ramybėj“ (Ana). Jana taip pat atskleidė, kad neigė, jog pusbrolis galėjo dingti, ieškojo įvairių pateisinių, kodėl neatsiliepia į telefono skambučius: „Tas buvo faktas, kad gali kažkas atsitikti, buvo neigiamas“ (Jana). Liudas savo neigimą įvardijo kaip nesupratimą, nes jei nesupranti, tai taip nėra „Man tokie vaizdai nelabai buvo suprantami“ (Liudas).

Tyrimo dalyvė Rasa pasakojo, kad gavusi žinią apie artimojo mirtį kartojo, jog taip negali būti:

Ką tu čia ir taip net nusišneki, aš jam sakau, taip negali būt, sakau, aš netikiu <...> kažkaip nesitikėjau, kad jo dar nėra, net negalėjau dar su tuo susitaikyti. (Rasa)

Tyrimo dalyvė Ana dalinosi, jog ilgą laiką jai buvo sunku patikėti ir suprasti, kad tai, kokią informaciją jai sako, gali būti tiesa. Jos šeima neigė, kad brolis gali būti dingęs, sužinoję apie mirtį neigė mirties faktą, o vėliau gavę išvadas apie mirties priežastį – taip pat neigė:

Tavo viena pusė net nepriima, kad tai gali būti tiesa. Nu negali taip būti <...> Visiškas neigimas, nesuvokimas, kad taip gali būti. <...> Labai sunku buvo išgyvent, labai sunku buvo priimt <...> Mes kurį laiką net neigėm tą, nu kaip pasakyt. Mirties išvadą. (Ana)

Apie tai, kad sunku suprasti mirties išvadas ir jas neigi, kalbėjo ir Lara. Jai buvo sunku suprasti ir priimti, kad jos močiutė sušalo vasarą, ji sušalo vasarą. „Mane žinokit naktį palikus vasarą aš tikrai nesusalsiu. Sušalo ji kažkaip, kad ne pirmą parą, tai tikrai ne pirmą, ne antrą parą“ (Lara). Tyrimo dalyvė Jana atviravo apie tai, kaip jos šeimoje skirtingai matėsi mirties neigimas, jos Anyta tiek neigė vyro mirties faktą, kad jai norėjosi puošti, o kitiems artimiesiems tai buvo sunku suprasti:

Pastebėjau iš tikrųjų, kai pas žmogų būna neigimas. Man buvo labai keista. <...> Aš tikrai nesupratau. <...> Beprotiškas buvo neigimas. (Jana)

Šeimos, susiduriančios su dingusio giminaičio netektimi, dažnai praneša apie padidėjusį **nerimą** ir psichologines kančias. **Šokas** – staigi ir intensyvi emocinė reakcija, kuriai būdingi netikėjimo, nejaukumo ir didžiulės kančios jausmai reaguojant į svarbų ir netikėtą įvykį. Ši emocija lydi paieškos bei artimojo radimo procese ne vieną kartą. Šoką gali patirti, kai sužinai apie dingimą, mirtį, ir iš naujo gali patirti, kai pamatai savo artimąjį pašarvotą laidojimo namuose. Nerimą tiesiogiai įvardijo tik viena tyrimo dalyvė Jana, nors taip pat šį jausmą apibūdino kaip šoką:

Tai nerimas. Kažkoks, kažkoks nesusipratimo savimi, kas čia vyksta, nu nesuvoki, kas čia vyksta <...> tos 5 valandos visai šeimai, tai buvo savotiškas šokas, nes žmogus neatsiliepia į skambučius, žmogus absoliučiai ne-reaguoja ir absoliučiai dingęs <...> buvo didelis šokas labai didelis. (Jana)

Pyktis gali apimti dėl įvairiausių priežasčių – dėl esamos situacijos, dėl to, kad dingo artimasis, dėl kitų abejingumo ar dėl to, jog jausti pareigą rūpintis kitais ir negali pasirūpinti savo skausmu. Tyrimo dalyvė Ana jautė pyktį, kad reikia rūpintis laidojimo apeigomis, jog negali leisti sau gedėti prarasto brolio, užsiminė, kad pyktį jautė ir kiti šeimos nariai:

Aš tuo metu net užpykau <...> tos tradicijos, tos visa kita. Manęs tiek nejaudino visi šitie dalykai, man buvo taip tiesiai šviesiai nusispjaut <...> tėtis irgi buvo užsidaręs ir piktas. (Ana)

Kaltės jausmas gali būti kaip atsakas į trauminę patirtį, susijusią su artimojo dingimu ar netektimi. Savikaltė būna įvairių formų, bet dažniausiai žmonės jaučia, kad galėjo kai ką pakeisti. Vieni turi konkrečių pavyzdžių, kitiems tokių rasti nepavyksta, bet kaltės jausmas nuo to nemažėja. Tyrimo dalyvė Ana neturėjo pavyzdžio, ką galėjo padaryti kitaip, kad ši situacija neįvyktų, bet vis tiek jautė kaltę:

Kaltės jausmas buvo labai didelis <...> kaltės jausmas, žinokit, lydėjo metus laiko, daugiau <...> vat tas kaltės jausmas, kad, atrodo, tu kaltas, kad tai atsitiko. Jis nepaleidžia žmogaus ilgai. (Ana)

Kitų kaltinimas yra neatsiejamas nuo savikaltės. Kaltė ardo šeimos gerovę. Artimojo netektis kelia stresą, ir artimieji, kaltindami save ir kitus, gali sugriauti šeimos tvirtumą. Tyrimo dalyvės Nidos šeima kaltino brolio buvusią žmoną dėl užkeikimo po skyrybų, nes panašiu laiku buvo pastebėti pirmieji psichologinės ligos požymiai, dėl kurių įtakos galėjo dingti brolis:

Sako, tos jo buvusios žmonos, toks kaip tipo, atrodo sako, lyg tai pra-keiksmas, lyg kažkas žinai. Sako, kaip drėbė, taip drėbė. Nes, sako, kaip būtent tą žinai pasakė, ten iš tikrųjų realiai labai artimiausiu metu pradėjo mano broliui šarabanai važiuoti. (Nida)

Baimės jausmas dingusių artimųjų paieškos procese yra neatsiejamas. Dažniausiai jis susijęs su tolesnių įvykių laukimu, kad kažkas gali paveikti ar atsitikti blogiau, nei yra dabar. Šiame tyrime atsiskleidė, kad tyrimo dalyviai bijo dėl artimųjų psichosocialinės gerovės, dėl įvykių pasikartojimo, atsakomybės likus vienturčiui, o ilgalaikio dingimo

atveju – dėl artimojo grįžimo, kuris atneštų nežinią. Tyrimo dalyvė Rasa bijojo palikti tėvus vienus:

Aš dar pati visą mėnesį likau su ja, nes bijojau, nes nu maža ką atsitiktų kažką. (Rasa)

Nežinomybė išlieka tol, kol būna rastas žmogus, gyvas ar miręs. Nežinomybės jausmas ilgalaikėje perspektyvoje gali padaryti daug žalos asmeniui ar šeimai kaip sistemai. Tyrimo dalyvei Sarai nežinomybė buvo labai stiprus jausmas. Jai atrodo, kad nuo nežinomybės galima išprotėti, kad nežinomybė kelia fizinį diskomfortą, kuris pasireiškia stresu, nemiga ir mitybos sutrikimais:

Nes tu kai esi nežinomybėj. Tai nu čia yra beprotybė, tiesiog išprotėt žmogus gali ant kiek stresuoti, nevalgai, nemiegi, skambini pastoviai į tą telefoną <...>. (Sara)

Artimųjų jausmai gali daryti didelę įtaką mūsų pačių emocijoms dėl glaudžių tarpasmeninių ryšių ir bendros patirties, būdingos šeiminiams santykiams. Tyrimo dalyvė Nida aiškino, kad pasakojant apie mamos vaidmenį ir emocijas šioje istorijoje ji reflektuoja mamą, nes patiria tuos pačius jausmus, net jei kurioje nors paieškos dalyje ir nedalyvavo:

<...> mano emocijos turbūt labai priklausė nuo mamos emocijų <...> mama liūdi, man irgi būdavo liūdna. (Nida)

Suvokimas, kad tavo artimajam nutiko kažkas baisaus, sukelia daug **stiprių emocijų**, joms užvaldžius kūnas į tai reaguoja ir signalizuoja jas paleisti. Pirmiausia gali jaustis **fizinis sunkumas** kūne, kai tyrimo dalyvė Ana įvardijo, kad jautė sunkumą kojose:

Mamai pakirto kojas, o tėtis važiavo, važiavo pasižiūrėti, sako, pusę kelio nuvažiavę, sako, aš jau pajutau, kad, kad kojos kaip švininės pasidarė. Aš sunku, aš negaliu. (Ana)

Kaip išsilaisvinimą iš fizinio sunkumo, tyrimo dalyviai įvardijo reiki-
mą ir verkimą. Tyrimo dalyvė Jana nurodė, kad ji verkė:

Aš tiesiog rėkia. Aš tas 5 minutes išsiklykiau iki negaliu. (Jana)

Artimojo nebuvimas ar netektis gali labai sutrikdyti miego režimą ir sukelti įvairių **miego sutrikimų**, pavyzdžiui, nemigą, košmarus ar fragmentišką miegą. Tyrimo dalyvis Liudas pasakojo, kad tuo metu negalėjo miegoti: „Negali miegot.“

Situacijose, kai miršta brolis arba sesė, jei lieki vienintelis vaikas, jaučiamas **atsakomybės ir pareigų prisiėmimas** užtikrinti psichosocialinę tėvų gerovę, lyg tai priklausytų nuo tavęs. Tyrimo dalyvė Rasa pasakojo, kad likus vieninteliam vaikui jauti atsakomybę dėl tėvų emocinės gerovės, priimi tai kaip savo pareigą ir norėdamas užtikrinti savo gerą „darbą“ neleidi sau gedėti, nes slopini savo jausmus, kad parodytum tėvams stiprybę:

Aš turiu ir palaikyti mamą, ir ta prasme turiu atlaikyti, nu atrodo, vos ne už visus <...> tu turi būti stipri, nes žinai, kad tu dabar likai mamai viena, kad reikės ir močiute atlaikyti. Tai aš va tas dienas turėjau didelio susikaupimo ir savo emocijas visas susi, suvaldyti ir viską <...> man atrodė, dabar taip reikia ir tokia yra mano pareiga. Būtent tuo metu man taip protas veikė <...> dabar tiktai jinai mane, tada, tuo metu, viskas, jau tik turi tai. (Rasa)

Paieškos laikas emociškai toks sunkus, kad tyrimo dalyviai vardijo, jog prarado laiko nuovoką, o kuo ilgiau tęsiasi paieška, tuo daugiau minčių kyla, o šios veda į kraštutinumus, nes atrodo, kad paieškos laikas – amžinybė. Tyrimo dalyvė Jana įvardijo, kad paieškos laikas buvo nesuprantamas:

Tos 5 valandos visiem buvo nesupratimas. Kaip gali žmogus toks atsa-kingas, nes jisai labai, labai atsakingas, tiesiog imti ir dingti. (Jana).

Laikas negydo, bet... Laiko įtaka emocinei būklei jaučiama, nes su laiku išgyveni skausmą, bet jau būni susitaikęs su situacija. Nors žmonės geba suvaldyti emocijas, skausmas jaučiamas ir po daugelio metų. Tyrimo dalyvė Ana vis dar jaučia kalnę, kad galėjo ką nors pakeisti, nors realios priežasties tam neturi, interviu metu nesulaikė ašarų:

Jau kiek metų praėjo? Aš, atrodo, tos temos stengiuosi išvis neliesti ir žiūrėkit, kas daros <...> vat tas kaltės jausmas, kad atrodo, tu kaltas, kad tai atsitiko. Jis nepaleidžia žmogaus ilgai. (Ana)

...sušvelnina. Tyrimo dalyvė Rasa teigė, kad laikui bėgant prisimena tik gerus prisiminimus apie brolių:

Kažkaip susigyveni ir atrodo, gyveni ir kažkaip prisimeni, žinai tiktai geriausias tas akimirkas ir kažkaip nėra man to tokio, kad labai sunku būtų <...> visada jį prisimenu pačiu geriausiu. (Rasa).

KOMPLEKSNĖ PAGALBA IR SUNKUMAI, SU KURIAIS SUSIDURIA ASMENYS DINGUS ARTIMAJAM

Mintyse – gyvas. Šis tyrimas atskleidė, kad asmenys kuria mintyse prarastų artimųjų gyvenimus ne tik neatsiradimo atveju, bet ir tuomet, kai žinoma apie mirtį. Tyrimo dalyvės Nidos brolio likimas nėra žinomas, tad ji natūraliai kuria jo istoriją pagal tai, ką jis mėgo, kuo dalinosi ir kas jam rūpėjo, siekiant užtikrinti sau, kad jis yra gyvas ir laimingas:

Nežinau, kur ten gyvena, miške, oloje, viloj, palapinėje, belekur žinai, bet jam ten turbūt ir afigienai, ir jisai net nežiūri į Lietuvos pusę. Netgi nepaisant to, kad ta prasme čia yra vat tėtis, mama, žinai, ten sesė. Jis tiesiog manau, kad rišo visus tuos reikalus. (Nida).

Gijimo procesas po didelės netekties yra labai individualus ir skirtingas, o laikas vaidina lemiamą vaidmenį patiriant sielvartą ir prisitaikymą. Šio tyrimo dalyviai įvardijo skirtingą gijimo laikotarpį, bet visų buvo ne trumpesnis kaip metai. Tyrimo dalyvė Ana įvardijo, kad pirmi ir antri metai buvo sunkiausi, kadangi emocijos nuslūgsta ir vėl sukyla. Emocijos apie praradimą gali užklupti bet koku metu, tam nepasiruošus, nes jau galvoji, kad susitaikei su nauja realybe:

Bet pirmi metai – du <...> Tu susivoki ir tas, tas debesys ateina žymiai vėliau. Ir jisai pastoviai kartojasi, kartojasi, kartojasi nu, kol vieni išplaukia anksčiau, kiti vėliau, visai būna. (Ana).

Ritualinės apeigos, tokios kaip laidotuvės ar atminimo minėjimai, padeda artimiesiems susitaikyti su praradimu. Šiame tyrime artimieji įvardijo atminimo minėjimą po metų ar artimojo kapavietės priežiūrą kaip svarbų metą, kuomet susitaiškai, kad artimasis nebegrįš. Artimojo

dingimo be mirties patvirtinimo atveju padeda, kai jų asmeninius daiktus ar nekilnojamąjį turtą perleidi kitiems asmenims. Toks procesas leidžia suvokti, kad artimasis negrįš, arba užkirsti kelią sau lankyti jo tuščią gyvenamąją vietą. Tyrimo dalyvė Rasa pasakojo, kad praėjus metams po brolio mirties buvo užsakytos mišios bažnyčioje ir tai leido suprasti, kad laikas paleisti skausmą, kurį patiria dėl brolio netekties:

Jau buvo metinės, jau tada jau mes jau, jau kažkaip vis tiek reikėjo gi ir bažnyčias, ir mišias, jau važiuom visi kartu jau tokie, nu tiesiog tokioj ramioj būsenoj tiesiog, kad jau jį reikia vis tiek paleist, mes jį turim paleisti. (Rasa).

Sielvartas prislegia, o tuomet geriausias sprendimas gali atrodyti **buvimas su savimi** ir savo mintimis. Vieniems tai tinkamas gijimo procesas, kitiems tai gali pakenkti. Tyrimo dalyvė Ana pasakojo, kad sielvartas jai yra labai asmeninis jausmas, kai nesinori savo skaudžiu patyrimu dalintis su kitais. Priimti pagalbą tokiu metu gali būti sunku, bet tinkamai pasiūlytas pagalbos priemonės turbūt būtų priėmusi:

Kai žmogų puola sielvartas, skausmas ir visa kita, ir tai yra labai privatu. Aš abejoju, kad kažkuris tai kažkur nori kreiptis. Visada norisi kažkur susisukti. Savo erdvėj, savo pasauly <...> palikite mane ramybėje su mano ta vidine būseną. (Ana).

Verkimas yra natūrali ir adaptyvi reakcija į emocinį stresą, fiziologiškai išlaisvinanti susikaupusią įtampą ir neigiamas emocijas. Tyrimo dalyvė Jana sakė, kad verkimas jai padėjo:

Aš išsiverčiau, kai sako <...> buvo labai gerai. (Jana).

Tarpasmeninis **bendravimas** yra pagrindinis emocinio reguliavimo ir paramos mechanizmas, suteikiantis asmenims galimybę išreikšti savo jausmus, įgyti perspektyvą ir įveikti sudėtingas aplinkybes. Tyrimo dalyvė Rasa įvardijo, kad tai buvo pokalbiai su artima aplinka, kurie stengėsi ją nuraminti, atliepti jos jausmus:

Bandė nuraminti ir tikrai padėjo šitas dalykas <...> Tai artimi iš tikrųjų, artima aplinka. (Rasa).

Prie pagalbos proceso prisidėjo ir dingusių asmenų artimųjų pokalbiai su draugais. Tyrimo dalyviai Rasa, Liudas ir Nida pasakojo apie draugų emocinį palaikymą ir pokalbius:

Draugai, artimieji, kas daugiau, niekas, kažkas iš pašalinių ten – niekas. (Rasa)

Draugai taip, nu tai ten ką, tai ten aišku, ten skambino. (Liudas)

Su geriausia drauge turbūt irgi kiek kalbėjau. (Nida)

Bendruomenė – tai grupė žmonių, turinčių bendrų bruožų, interesų ar tikslų ir bendraujančių tarpusavyje. Pokalbiai su bendruomenės nariais įvairiuose kontekstuose gali daug prisidėti prie pagalbos proceso. Tyrimo dalyvė Ana sulaukė emocinio palaikymo iš prarasto brolio draugų:

<...> Padėjo tie patys, tie patys brolio draugai, baikeriai. (Ana)

Savitarpio grupės – tai savanoriškos asmenų asociacijos, kurios susiburia tam, kad spręstų bendras problemas, palaikytų vienas kitą ir siektų bendrų tikslų. Savitarpio pagalbos grupės įgalina asmenis stiprinti atsparumą ir įveikti nelaimės. Tyrimo dalyvė Rasa pasakojo, kad jos mamai teko vartoti antidepresantus, tad jai pasiūlė savitarpio pagalbos grupę ir ji pasinaudojo tokia pagalba. Tokio pobūdžio pagalba jai labai padėjo:

Mama dar pati, kai po, po brolio mirties, jina buvo ten, kur netekčių yra, ten kažkokie susibūrimai vyksta, tai pati va tenai išėjo, nes tikrai buvo ir gėrė antidepresantus. (Rasa)

Užsiėmimas prasmingais darbais gali būti tam tikra dėmesio atitraukimo forma, leidžianti asmenims laikinai nukreipti dėmesį nuo sielvarto ir kančios. Tyrimo dalyvei Nidai padėjo naujas darbas, susikaupimas pažinti naujo darbo subtilybes ir įsilieti į kolektyvą leido kontroliuoti mintis, tai jai suteikė džiaugsmo:

Džiaugiuos, gal dėl to, kad buvau pradėjus dirbti, tai žinai, toksai buvo galima nustumti kažkaip mintis į šoną. (Nida)

Aplinkos vaidmuo pagalbos procese yra svarbus komponentas, norint įveikti krizinę situaciją. Konstruojant pagalbos procesą reikia

atskleisti, kokią pagalbą dingusių asmenų artimieji gavo ir kokios trūko. Tyrimo dalyviai atskleidė, kokią pagalbą suteikė jiems įvairios institucijos, artimieji ir bendruomenė, taip pat kokią įtaką jiems tai padarė pagalbos procese.

Institucinė pagalba yra pagalbos modelis, kuomet pagalbą teikia įvairios institucijos, atsižvelgdamos į asmens ar šeimos poreikius. Tyrimo dalyvis Liudas pasakojo, kad nors jaučia nusivylimą **policijos pareigūnų** darbu paieškos proceso metu dėl jo sesers dingimo istorijos sudėtingumo, jai atsiradus jų šeima sulaukė pagalbos iš teisėsaugos pareigūnų, tokių kaip teismo nuosprendis dėl pagrobėjo draudimo artintis prie nukentėjusios ir apsaugos priemonės (policijos tikrinimai namuose):

Visas kitas teismo institucijas ten blogai, teismas, kuris buvo nuosprendis, kad negali artintis ir buvo apsauga kažkuriuo momentu <...>. (Liudas)

Tyrimo dalyvė Ana įvertino, kad **medicinos personalas** padeda paimti ir sutvarkyti artimojo kūną, jei paieška baigiasi artimojo mirtimi:

Padedą tame, kad. Na tikrai paimą kūną. Gali pasakyti, kaip, kas, na išveža, sutvarko. (Ana)

Šio tyrimo dalyvių patirtys rodo skirtingą **policijos reagavimo laiką**, atsižvelgiant į įvairius dingusio asmens duomenis. Tyrimo dalyvės Rasos brolis buvo mažametis, kai dingo, tad į jo dingimą buvo reaguota iš karto, kai susisiektą su policijos pareigūnais. Po dviejų parų nuo mažamečio radimo jie atvyko dar kartą užrašyti artimųjų parodymų:

Policija skubėjo ieškoti, ar jisai yra paskendęs, ar ne, nes dar tas berniukas kalbėjo, kad pagalbos dar, dar brolis mano, kaip supratau, dar visai nebuvo paskendęs. <...> Atvažiavo dar ten parodymus, tai, kokius sakau, aš galiu duoti jums parodymus. (Rasa)

Tyrimo dalyvio Liudo patirtis rodo, kad nors tuo metu galiojo 24 valandų laukimo laikotarpis pilnamečiams asmenims, policijos pareigūnai atliko pirminius paieškos veiksmus rinkdami informaciją nepraėjus tam laikui, o intensyvios paieškos ėmėsi sulaukę 24 valandų laukimo periodui:

Tie vadinami kriminalistai, ieškojo ir buvo sukelta ganėtinai neblogai. Po 24 valandų, man rodos, tipo pradėjo. (Liudas)

Tyrimo dalyvė Nida jautėsi nusivylusi policijos pareigūnų darbu, kadangi brolis dingo būdamas pilnametis, turintis psichologinių problemų, įvertinus šeimos istoriją, jie tai įvardijo kaip savanorišką nebendravimą su šeimos nariais ir paieškos neskelbė:

Ir ieškojimo nebuvo, nes nu pasakėm, kokia yra situacija, tai kiek atsimenu, ir tie patys žinai, vos ne policininkai. Nu tai žmogus yra sergantis, gali išeiti bet kur, greičiausiai tiesiog pats išėjo ir nieko, žinai, vos ne nutiko. (Nida)

Tyrimo dalyvės Saros šeima laukė 24 valandas po to, kai nebepavyko susisiekti su artimuoju, kad praneštų apie artimojo dingimą:

Policijai buvo pranešta po kažkur 2 parų. Kai jau buvo tiesiog jau neįmanoma susisiekti, tai pradėjo ieškoti. (Sara)

Policijos bendravimas gali būti subjektyvus, kadangi patirtis priklauso nuo policijos pareigūnų kaip asmenybių, asmeninių bendravimo ypatumų, ne tik kaip policijos pareigūnų kaip institucijos pareigū vykdymu. Šio tyrimo dalyviai dalinasi savo patirtimi, kuomet bendravimas siejosi su įstatyminiais reglamentavimais, apibrėžiančiais policijos pareigūnų galimybes darbe, tokias kaip informacijos dalinimasis su artimaisiais apie paieškos procesą. Tyrimo dalyvis Liudas jautė sumišimą, kai policijos pareigūnai nedavė vilties rasti seserį gyvą, o vėliau patikino, kad dės visas pastangas į paieškos procesą ir kalbėjo su empatija. Jis mano, kad policijos pareigūnai turi atlikti savo darbą pagal pareigybes, neskaudindami artimųjų:

Iš pradžių sakė išvys gyvos neieškokit. O po to sakė na, aišku, darysim, ką galėsime, bet gal vienas kriminalistas buvo normalus, kuris ten pradėjo žmogiškiau kalbėt. <...> Policijos pareigūnai, kad tai darytų savo darbą, kaip ir turėtų daryti, jeigu dingęs asmuo. (Liudas)

Tyrimo dalyvės Laros patirtis rodo, kad policijos pareigūnai nesidalino informacija apie paieškos procesą, nurodė, kad patys turi ieškoti savo artimojo, o bandant komunikuoti ir teikti informaciją apie galimas vietas, kur močiutė gali būti, nereagavo:

Sakė, kad tyrimas vyksta, bet ne, nieks nelabai kažkuo dalinosi, sakė, kad patys turėtume ieškoti <...> nekelkite, nekelkite teorijų patys, bet informacijos jokios nesuteikė irgi. (Lara)

Kompleksinės pagalbos iš institucijų trūkumas. Dingus artimajam, žmogus patiria emocinį stresą, jam būtina papildoma pagalba. Kai kurie žmonės gali būti vyresnio amžiaus ir tokia informacija gali turėti įtakos staigiems sveikatos sutrikimams, kitais atvejais dalyvauja nepilnamečiai artimieji, todėl informacijos teikimas tokiose situacijose yra ypač svarbus. Ne visi asmenys turi tvirtą socialinį ratą, iš kurio galėtų gauti emocinę pagalbą, ir šio tyrimo dalyviai jaučia nusivylimą dėl valstybinių institucijų pagalbos trūkumo. Tyrimo dalyvė Rasa taip pat užsiminė, kad nesulaukė jokių institucijų, kurios pasiteirautų apie emocinę ar fizinę būklę, pagalbos ar nukreiptų, kur ją gauti:

Tada kažkaip niekas nei kažko siūlė, nei kažkas labai ten atvažiavo. Ar kažkas klausė, kaip jaučiasi, jaučiamės ar kažką, tokio nieko net nebuvo, kad kažkas. (Rasa)

Bendruomenė turi didelį reikšmę teikiant **pagalbą**. Ji gali arba sumažinti, arba padidinti artimųjų skausmą. Šio tyrimo dalyviai mato bendruomenės stiprybę ir tiki jos pagalbos galia. Tyrimo dalyvė Ana įvardijo, kad jos brolio dingimo atveju jai padėjo bendruomenės dalis, kuri atvyko šimtais ir teikė visą reikiamą pagalbą:

Visą pirminę pagalbą suteikė būtent jie. Jie suvažiavo kaip, aš nemoku pasakyti, šimtais. (Ana)

Bendruomenės pagalba bendraujant su policija. Kai kuriems artimiesiems bendravimas su policijos pareigūnais paieškos procese arba radus artimojo kūną gali būti labai sunkus emociškai. Tyrimo dalyvė Jana pasakojo, kad dingusio artimojo kolegės suvaidino didelį vaidmenį pagalbos procese, kai apsiėmė atlikti tokias užduotis kaip bendravimas su policijos pareigūnais, kūno atpažinimas ir kitos atsakomybės, susijusios su negyvo žmogaus radimu. Ji mano, kad tai padėjo neapsunkinti jos šeimos dėl patiriamo streso:

„Didelis pliusas buvo tai, kad, kaip bebūtų, yra tas biurokratizmo, sakykim, ratas ane. Pagal taisykles, kaip ir lavoną turėtų atpažinti artimi

žmonės, bet tai apsiėmė jo draugai, jo kolegos, kaip pasakyt, jie atpažino <...> kolegos neapsunkino šeimos. Sakylim, tuo dalyku, jie patys tą iniciatyvą, viską, ieškojo, skambinosi. <...> tiesiog nereikėjo šeimos nariams bendrauti su policija absoliučiai nereikėjo. (Jana)

Viena iš sunkesnių užduočių yra prisiimti **atsakomybę už laidojimo apeigų organizavimą**, kai esi gedintis artimasis. Tokiais atvejais gali būti naudinga bendruomenės pagalba organizuojant laidotuves. Tyrimo dalyvė Ana džiaugėsi, kad jos bendruomenės nariai suteikė jai galimybę gedėti ir patys apsiėmė organizuoti laidojimo apeigas:

Jie padarė filmą. Nuotraukų gyvenimo albumą. Laidotuvės nebebuvo kaip laidotuvės. Tai buvo kažkokia šviesa. (Ana)

Mirties skausmui žmogus negali pasiruošti, taip pat ne visada gali pasiruošti finansinėms išlaidoms, susijusioms su netikėta artimojo mirtimi. *Finansinė pagalba* gali būti naudinga įvairiu metu ir dėl skirtingų priežasčių. Tyrimo dalyvė Ana pasidalino, kad bendruomenės nariai prisidėjo prie laidojimo apeigų išlaidų. Ji pasakojo, kad jos bendruomenės nariai ne tik organizavo laidojimo apeigas, bet ir pasirūpino šeimos finansiniu aprūpinimu, iki šiol padeda vienturtei mirusio brolio dukrai:

Jie palaikė ir budėjimą, jie palaikė finansiškai, jie pastatė paminklą. Jie iki dabar padeda. (Ana)

Paieškos procesas yra varginantis tiek fiziškai, tiek emociškai, **paieškos procese** reikalinga ne tik policijos pareigūnų, bet ir kitų visuomeninių institucijų ir neabejingų bendruomenės narių **pagalba**. Tyrimo dalyvė Lara atkreipė dėmesį, kad jos močiutės paieškos procese sutiko daug neabejingų žmonių, iš kurių nesitikėjo pagalbos. Jai padėjo asmenys, su kuriais daug metų nepalaikė ryšių, bet jie pamatė pagalbos prašymą socialinėje medijoje, prie paieškos proceso prisidėjo ir draugai:

<...> Tai žmonės, kurie visiškai nėra ten artimi, ar ne. Jeigu tau jau tenais normaliai metų, ten nežinau, antroje klasėje mokinaisi, tai ten per feisbuką tiktai gal turi draugą. <...> Važiavo draugai, pagrinde tai ieškojom po miškus. (Lara)

Vis dar yra žmonių, kurie **smerkia dingusį asmenį** dėl to, kad jis dingio. Visuomenėje paplitęs reiškinys – aukos kaltinimas, kai žala

patyrusiems asmenims priskiriama atsakomybė ar kaltė, o tai dažnai dar labiau sustiprina jų traumą ir trukdo gauti pagalbą. Kitas paplitęs reiškiny, kai visuomenė kaltina dingusio asmens šeimą, kad neapsaugojo artimojo nuo dingimo. Tyrimo dalyvis Liudas susidūrė su abiem reiškiniais. Jis pasakojo, kad aplinkiniai kaltino seserį, nes ji yra jauna moteris ir pati kalta, taip pat jo mamą, kad blogai išauklėjo dukrą:

Kaimynai smerkė, tai va ta prasme, jeigu kažkas nutinka, kažkas, ypač moteriškos lyties atstovėms, kurios yra dingusios <...> neišauklėjo, čia nereikėjo leist su bernais duotis. (Liudas)

Pagyvenusių žmonių dingimą kartais gali lydėti **diskriminacinis požiūris** ar reakcija, kylanti iš amžiaus stereotipų ar prielaidų apie vyresnio amžiaus žmonių kompetenciją ar vertę visuomenei. Tyrimo dalyvė Lara mano, kad įtakos ilgos paieškos procesui turėjo tai, kad dingo vyresnio amžiaus močiutė:

Ypatingai, kai yra vyresnis žmogus, tai nėra jaunas žmogus ir niekas taip nieiško. <...> mano vienintelė tokia nuomonė, kad tai dėl to, kad yra vyresnio amžiaus žmonės, jų taip stipriai nieiško kaip. (Lara)

Žmonės, apkalbėdami kitų gyvenimo situacijas, skaudulius ir įvykius, dažnai nepagalvoja apie tai, kokią įtaką tai gali padaryti asmeniui, apie kurį kalba. Dažnai **apkalbos turi neigiamą įtaką** artimiesiems ir gali pabloginti emocinę asmenų būklę. Tyrimo dalyvis Liudas pasakojo, kad dingus sesei jis ir jo mama jautriai išgyveno apkalbas:

Pletkai ateidavo iki namų, tai aišku, ten irgi mama vėl į ašaras arba ten kažkokį tai stresą <...> man kaip vaikui kažkaip įdomiai viskas išsigyveno. Nes, nu, tai ateidavo gi viskas ir iki manęs. (Liudas)

Žiniasklaidos vaidmuo. Žiniasklaida – tai įvairūs kanalai ir platformos, kuriais perduodama informacija, įskaitant televiziją, radiją, laikraščius, žurnalus ir interneto svetaines. Šie kanalai yra labai svarbūs skleidžiant naujienas, formuojant viešąją nuomonę ir darant įtaką kultūrinėms normoms bei vertybėms. Šio tyrimo dalyviai pasakojo, kad žiniasklaidos priemonės nedarė jokios įtakos jų emocinei būklei, kai apie jų artimųjų paiešką arba artimojo mirtį buvo pranešta per žiniasklaidos

priemonės. Tyrimo dalyvė Rasa pasakojo, kad kai per žiniasklaidos priemonės buvo paskelbta žinia apie artimojo mirtį, ji nekreipė dėmesio:

Nei padėjo manau, nei nepablogino <...> tuo metu iš tikrųjų aš net nekreipiau dėmesio apie tą žiniasklaidą, nes tikrai, kaip būna tokia nelaimė, tai net atrodo aplinkui. Tuo labiau socialiniai tinklai, žiniasklaida. Tai atrodo, man ten visiškai mažiausias rodiklis, net nekreipi dėmesio. Į tokius dalykus. (Rasa)

Socialinės medijos vaidmuo. Socialinė medija – tai interneto platformos ir programos, leidžiančios naudotojams kurti, dalintis turiniu ir bendrauti su kitais naudotojais virtualiose bendruomenėse. Šios platformos palengvina bendravimą realiuoju laiku, dalinimasi informacija tarp įvairių auditorijų ir atlieka svarbų vaidmenį formuojant šiuolaikinį bendravimą bei socialinę sąveiką. Nors tai yra žiniasklaidos dalis, šio tyrimo dalyje dėl rezultatų skirtumo buvo atskirta. Tyrimo dalyvė Lara pasakojo, kad straipsniai ir paieškos skelbimai socialinėje medijoje padėjo atkreipti žmonių dėmesį ir sulaukti įvairių užuominų apie dingusios močiutės galimą būvimo vietą:

Straipsniai, buvo daug ir straipsnių rašyta visur, ir žmonės skambina, nes labai daug kas daug kur matė, bet kad labai, labai skirtingose vietose, tai va žmonėm, žmonės gal mato daug panašių, bet skambina, skambina ta prasme. (Lara).

KOMPLEKSINIŲ PASLAUGŲ POREIKIS ŠEIMOS NARIAMS DINGUS JŲ ARTIMAJAM

Kai asmuo susiduria su artimo žmogaus dingimu, patiria krizę. Kad asmuo galėtų tinkamai elgtis iškilus sunkumams, jam reikia žmogaus, kuris **teiktų informaciją apie galimą pagalbą**. Tyrimo dalyvė Nida apgailėstavo, kad tuo metu nebuvo šalia žmogaus, kuris padėtų susigaudyti situacijoje ir nukreiptų, ką daryti toliau:

Tuo metu gal negalvoji žinai, tarkim. Būtų atsiradęs žmogus, kuris būtų sakęs, gal davai pabandom paieškoti, ir ten taip toliau, nu dar nedaug laiko praėjo, gal čia kažkur. (Nida)

Kriziniais atvejais labai svarbu, kad būtų suteikta **greita mobili pagalba**. Tyrimo dalyvė Ana pastebėjo, kad tuo metu, kai sužinai apie artimojo dingimą arba mirtį, reikia greitos pagalbos, nes žmogus pasimeta, jam kyla įvairiausių minčių:

Tas pirminis atvejis, kada žmogus susitinka su realybe, kur sukontaktuoja, tuo metu jis būna vienas ir tuo metu na kas tau gali padėt. Va tuo metu kas įvyksta žmogaus galvoje? (Ana)

Bendruomenės telkėjo poreikis. Tyrimo dalyviai pasakojo, kad jiems trūko asmens, kuris padėtų sutelkti bendruomenę ir organizuoti apiešką. Tyrimo dalyvė Nida atskleidė, kad jai būtų sunku priimti svetimo žmogaus pagalbą, išskyrus tą atvejį, jei jis sakytų, kad gali padėti ieškoti dingusiojo:

Nebent, žinai, sakytų, žinai, ką, mes galim padėt surast tavo brolių. Ane? Nu tai vat gal tada žinai galim ir pašnekėt apie tai. (Nida).

Tyrimo dalyvė Lara mano, kad pagalbą teikiantis žmogus galėtų **padėti paskleisti žinią bendruomenei**, siekiant jos įtraukimo į pagalbos procesą:

Gal galėtų tada kažkur padėti labiau su tais, su tuo viešumu. (Lara)

Dingus artimajam asmenys patiria daug išgyvenimų, kurie neretai paveikia fizinę sveikatą. **Emocinės paramos teikėjas** galėtų atlikti svarbų vaidmenį ne tik tiems asmenims, kurie neturi socialinio tinklo, bet ir tiems, kurie jį turi, bet visas tinklas yra paveiktas krizinio įvykio. Tyrimo dalyviai išreiškė norą, kad tokiose situacijose pagalbą teiktų žmogus, kuris galėtų palaikyti, padėti susisiekti su reikiamomis instancijomis ir bendrai užtikrinti žmogaus emocinę gerovę bei suteiktų palaikymą. Tyrimo dalyvė Sara aiškiai iškomunikavo, kad jai reikėjo žmogaus, kuris paklaustų, kaip ji jaučiasi, palaikytų emociškai, padėtų su laidotuvių procesu, nukreiptų į kitas instancijas ar specialistus pagal poreikį, nukreiptų ir palydėtų pas psichologą:

Tiesiog žmogaus paklaust, o kaip tu jautiesi? <...> Aš manau, kad čia kaip per laidotuves žinai, žmogus miršta ir nežinai, ko čia griebtis, ką daryti, tai turi žmogus iš šono patarti, ką tu turi padaryti. Ziūrėk, turi

dokumentus ten nunešti, turi tą padaryti, ten nueiti, ten nueiti. Tai aš manau, kad šitoj situacijoj irgi turėtų būt kažkoks koordinuojantis žmogus, kuris tiesiog patartų, ką tai šeimai daryti, ką, gal tą patį psichologą suorganizuoti ar panašiai, nes nu tada tu negalvoji. (Sara)

Psichologo paslaugų poreikį nurodė keli tyrimo dalyviai. Tyrimo dalyvė Rasa svarstė, kad jos situacijoje būtų padėjęs psichologas, bet jie neturėjo žmogaus, kuris būtų jiems pasiūlęs ir nukreipęs pas šios srities specialistą:

Galbūt psichologas, bet nė vienas, bet tokio dalyko mes net negavome ir net nebuvo tokių dalykų, kad kažkas va kažkur nukreiptų. (Rasa)

Šio tyrimo dalyviai atskleidė, kad reikiamą pagalbą galėtų suteikti žmogus, kuris ne tik suteiktų vilties, bet ir gebėtų laiku bei tinkamai paruošti blogiausiam paieškos scenarijui – **mirties situacijai**. Tyrimo dalyvis Liudas mano, kad žmonės gali įvairiai reaguoti į artimojo mirtį, tad tokiam įvykiui galėtų emociškai paruošti paieškos metu:

Arba tokį kaip duotų viltį, arba tiesiog paruoštų tam blogiausiam scenarijui, kaip sakoma, kad nebūtų taip skaudu, nes esu matęs ir skaudesnių dalykų. (Liudas)

DINGUSIO ASMENS ARTIMIESIEMS TEIKIAMOS PAGALBOS POBŪDIS IŠ SOCIALINIO DARBO SPECIALISTŲ PERSPEKTYVOS

Atliekant interviu socialinio darbo specialistai atskleidė, kad jei asmenys patys kreipiasi dėl pagalbos poreikio, tuomet jie suteikia paslaugas pagal poreikį. Jie įvardijo, kad kreipiantis yra galimybė teikti **kompleksines paslaugas paslaugos gavėjo namuose**, pandemijos laikotarpiu buvo sudaryta galimybė paslaugas teikti didesnei socialinių paslaugų gavėjų grupei. Tyrimo dalyvė Edita patvirtino, kad pandemijos metu buvo sudarytos išimtinės sąlygos teikti paslaugas kliento namuose, taip pat kad tokias paslaugas teikia nevyriausybinės organizacijos, bet norint jas gauti reikia, kad asmuo pats užsiregistruotų. Ši pagalbos priemonė nenaudojama tikslinei grupei, kaip dingus artimajam:

Būtent kovido metu buvo sudaryta tokia galimybė kreiptis ir gauti išskirtinę tą tokią pagalbą <...> yra keletas organizacijų, į kurias galima kreiptis ir gauti tą tokią nu krizės, kažkokią vat, tokio netikėto kažkoko įvykio <...> Taip pat atsiradus kažkokiems sunkumams, mažesniems ar didesniems sunkumams tokiems šeimoje ar asmeniniame gyvenime, tai yra galimybė užsiregistruoti ir kreiptis <...> mes irgi turime tokią galimybę nuvykti į namus, bet daugiau kitais atvejais. (Edita)

Kalbant apie **paslaugos gavimo prieinamumą** ir tai, kokia klientų grupė turi didesnę tikimybę šiuo metu gauti kompleksinę pagalbą iš socialinių darbuotojų, tyrimo dalyvė Laura išskyrė klientų grupę, su kuria socialiniai darbuotojai jau dirba. Ji teigė, kad esami klientai turi daugiau informacijos apie teikiamas paslaugas, taip pat patys socialiniai darbuotojai turi didesnę tikimybę sužinoti apie pagalbos poreikį, kadangi niekas nesuteikia informacijos apie pagalbos poreikį šeimoms, su kuriomis nedirbama:

Didesnę pagalbą, kur šeimos, kurios patiria riziką. Nes jos visada šalia, tu apie jas daugiausia žinai. Ir tu prie jų prieini arčiau, turi tą kontaktą jau, pavyzdžiui, kur, jeigu ten ar ne nu šeimos nepatiriančios rizikos. Mes tikrai tos informacijos negautume tikriausiai ir niekas nesuteiktų pagalbos tom šeimom. (Laura)

Pagalbos asmenims dingus jų artimajam **poreikis matomas** iš darbo praktikos ir žiniasklaidos aktualijų. Tyrimo dalyvių paklausus, ar jie mano, kad reikalinga kompleksinė pagalba asmenims dingus jų artimajam ir ar tokia paslauga gali būti įgyvendinama, tyrimo dalyviai atsakė teigiamai. Tyrimo dalyvė Edita teigė, kad organizacija, kurioje dirba, teikia kompleksines paslaugas, kuomet vykstama į namus, konsultuojama šeimoje ir vertinamas pagalbos poreikis bei jos teikimo būdai. Ji teigė, kad šias paslaugas galima būtų pritaikyti šiai klientų grupei:

<...> nes nu kompleksinių paslaugų, mūsų projekte yra tokia galimybė, kad, kad vykti į namus, į šeimą, konsultuoti tiesiogiai šeimoje ir įvertinti tada kokių tolimesnių, kokios tolimesnės pagalbos ir kokių dar paslaugų galima būtų suteikti ir koku būdu tai suteikti, kur nukreipti tą šeimą. (Edita)

Interviu metu siekiant išsiaiškinti, ko reikėtų imtis, kad tokia **paslauga būtų teikiama**, tyrimo dalyvė Edita atkreipė dėmesį, jog **nevyriausybinių organizacijų** gali pasiūlyti lankstesnį darbo laiką nei valstybinės įstaigos:

Nevyriausybiniams organizacijom vis tiek lengviau ir lanksčiau pažiūrėti ir lanksčiau suteikti paslaugas. (Edita)

Tyrimo dalyvė Rita teigė, kad, norint teikti tokią paslaugą, pirmiausia reikia resursų ir **stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą**. Kad būtų sutelkti resursai, galima įgyvendinti projektą, pasitelkus Europos Sąjungos finansavimą **mobiliuos pagalbos** paslaugoms teikti:

Be abejonės, reikia resursų. Be resursų, dar reikėtų bendradarbiavimo tarp institucijų. <...> galima kreiptis į Europos Sąjungos komisiją ir prašyti finansavimo konkrečiam mobilios pagalbos projektui. Bet galima pradėti ir nuo smulkių dalių, pavyzdžiui, aktyvinti bendradarbiavimą tarp institucijų. (Rita)

Klausiant, kokias, jų manymu, **funkcijas turėtų atlikti socialinis darbuotojas**, tyrimo dalyviai įvardijo bendruomenės mobilizatoriaus ir iniciatoriaus, tarpininkavimo, informavimo, palaikymo, konsultavimo, emocijų ventiliavimo ir reguliavimo, palydėjimo, paieškos organizavimo, pagalbos resursų sutelkimo funkciją. Tyrimo dalyvė Laura mano, kad socialinis darbuotojas turėtų padėti klientams juos konsultuodamas, tarpininkavimo su įstaigomis procese, suteikti emocinį palaikymą, padėti paleisti susikaupusias emocijas, stabilizuoti emocinę būklę nukreipdamas ir palydėdamas pas psichiatrą, įsitraukti į paieškos organizavimo procesą:

Nu konsultavimo, tarpininkavimo, jeigu reikėjo, pavyzdžiui, kažkokių, tarp įstaigų. Tai tarpininkavimą labiausiai ir, aišku, tas emocinės būsenos palaikymas, vien emocijų ventiliavimas, su ventiliacija, ta prasme tas metodas yra <...> pirmiausia galėtumėm nukreipti, ane. Nu turim, mes kontaktus tikrai kitų specialistų. <...> palydėjimas būtų pas psichiatrą, <...> Iš tikrųjų mes galim tikrai palaikymą nu suteikti žmogui <...> įsitraukti į tą organizavimą visos tos paieškos irgi galima, ta prasme. (Laura)

Tyrimo dalyvė Edita, prisiminusi praktines istorijas ir sekdama Lietuvos naujienas, teigia, kad socialiniai darbuotojai jaučiasi tapatinami

su vaiko teisių specialistais, kurie šiuo metu turi neigiamą įvaizdį visuomenėje dėl žiniasklaidos nuomonės formavimo. Tokia paslauga galėtų atskirti šias pareigybes ir **pagerinti socialinio darbuotojo įvaizdį visuomenėje**, kadangi teikiant pagalbą įvairiais gyvenimo atvejais būtų matoma, kad socialinis darbuotojas nori padėti, teigia tyrimo dalyvė Edita:

Vis tik ir socialinis darbuotojas nemažai asocijuojasi su vaiko teisėmis. Tai gal jeigu išsirutuliotų tokia pagalba, gal irgi tai, kad tai keistų požiūrį į socialinį darbą, kad jis tikrai pagalbininkas visais gyvenimo atvejais <...> nes sakau, yra dabar yra tokia rizika, kad asocijuoja su vaiko teisių darbuotojais, kurie paima vaikus, kurie praneša vaiko teisėms ir panašiai. (Edita)

Tyrimo dalyvė Rita pasidalino žiniomis, kokią kompleksinę pagalbą teikia socialiniai darbuotojai užsienyje. **Užsienio praktika** rodo, kad socialiniai darbuotojai telkia bendruomenes, atstovauja šeimoms spaudoje, teikia pagalbą mirus artimajam, informaciją apie paieškos procesą ir galimas pagalbos formas, palaiko emociškai ir nukreipia pas kitus specialistus:

Socialiniai darbuotojai dažnai sutelkia bendruomenes pagalbos procesui, paieškai. Dažnai užsienyje socialiniai darbuotojai netgi atstovauja šeimą spaudoje, teikia įvairius pranešimus, informaciją, kuria šeima sutinka dalintis. Amerikoje egzistuoja socialiniai darbuotojai, kurie dirba su šeimomis ir teikia pagalbą mirus jų artimajam. Tai čia toks pagalbos būdas, kai šeimai reikia informacijos, pabuovimas kartu, paguoda, nukreipimas galbūt į kitas instancijas, savipagalbos grupes, psichologo pagalba galbūt. (Rita)

Pasak tyrimo dalyvių, šiuo metu Lietuvoje **pagalbos kriziniu atveju modelis neegzistuoja**, ypač išskirtinai šiai klientų grupei. Tyrimo dalyvės įvardijo, kad kriziniais atvejais turėtų padėti psichologas, bet jie tokios pagalbos į namus neteikia:

Tokia socialinio darbuotojo pagalba kriziniiais labai atvejais tai gal jina nėra labai išplėtotą, nes kažkaip nu vis tiek kriziniiais atvejais akcentas iki šiol būdavo, kad psichologai turėtų padėti. (Edita)

Tyrimo dalyvė Rita atkreipė dėmesį, kad oficialiai pagalba konkrečiai šiai klientų grupei nėra teikiama ir įstatymuose nenumatyta: „Tokios pagalbos formos oficialiai tikrai nėra“ (Rita). Jos žodžius patvirtino ir

tyrimo dalyvės Laros išsakyta mintis, kad greitos pagalbos jie negali pasiūlyti ir tai kelia sunkumų:

Pas mus nėra, va labai greitai šito dalyko, ir labai sunku. (Laura)

Tyrimo dalyvė Edita sako, kad sunku suorganizuoti krizinę mobilią pagalbą, nes tam reikia tuo metu neužimtų darbuotojų, kurie galėtų greitai nuvykti pas šeimą:

Nėra taip paprasta gauti staigiai ekstra pagalbą. (Edita)

Kompleksinės pagalbos gavimo sunkumai. Su artimojo dingimu susidūręs asmuo patiria daug emocijų. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad žmonės neturi informacijos, kokią institucinę pagalbą gali gauti, o patiriant emocinių sunkumų gali būti sunku tokią informaciją prisiminti:

Matyt, jie pasimeta toj situacijoj, kad galima ir šitą dar būdą paieškoti tos pagalbos, ko gero. (Edita)

Ir tikrai šeimos“ aš galvoju, net nežino, kur kreiptis“ (Laura)

Tyrime atskleista, kad žmonėms **sunku užsisakyti paslaugas**. Tyrimo dalyvė Edita dalinasi, kad informacijos sklaida ir registracijos sistema yra sudėtinga paslaugos gavėjams ir nėra vienos vietos, kur gautum visą reikiamą informaciją paskambinęs telefonu:

Informacinė sistema, registracijos sistema yra viskas labai yra pakankamai sudėtinga <...> daug perkelta į elektroninę erdvę ir žmonėms sunku susigaudyti, susiorientuoti, kur ten kreiptis, nuo ko pradėti, kokie ten tie žingsniai ir kas čia tą jam to tuo klausimu padėtų. <...> nėra tokios įstaigos, kuri suteiktų nu, kaip ir vieno langelio principu ir suteiktų visą informaciją ir visiem gyvenimo atvejams, ką žmogui daryti, kad nu, kad jis turėtų kur paskambint ir pasiteirauti. (Edita)

Tyrimo dalyvė Edita taip pat išskyrė, kad savivaldybių socialinių darbuotojų darbo laikas yra fiksuotas ir pagalba po darbo valandų nepasiekama, bet lankstesnes darbo valandas gali pasiūlyti nevyriausybines organizacijos:

Jeigu policijos pareigūnai žinotų ir galėtų pranešti ir jeigu būtų socialinių darbuotojų, vėlgi čia tas mechanizmas, ar tai darbo valandomis, ar tai po darbo valandų. Nevyriausybines organizacijos paprastai žiūri lanksčiau

ir yra, pavyzdžiui, ta organizacija, kurioje aš dirbu, mes galėtume ir pritaikyti. Nežinau, kaip kiti. (Edita)

Tyrimo dalyviai įvardijo, kad šiuo metu **komunikacija tarp institucijų yra silpna**, kiekviena institucija dirba vadovaudamasi daugiau individualiu požiūriu, nors įstatymuose bendradarbiavimas yra numatytas. Tyrimas atskleidė tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumą, dėl kurio kyla sunkumų, norint suteikti klientams reikiamą pagalbą. Tyrimo dalyvė Laura dalinosi savo patirtimi ir pasakojo, kad trūksta specialistų komandos darbui su šeimomis krizinėse situacijose, Lietuvoje ji pastebi komandinio darbo trūkumus, dėl kurių nukenčia klientas, kuriam socialiniai darbuotojai turi suteikti pagalbą ir saugumo jausmą, o institucijos nebendradarbiauja tarpusavyje:

Ir esmė tame, kad pas mus Lietuvoj nėra suteikiama iš karto reikalinga pagalba. Nes kai vaiko teisių specialistai atvažiuoja pas šeimą, <...> turi iš karto atvažiuoti su psichologu – iš karto. O pas mus Lietuvoj nėra taip ir tie vaikai sako, mums dabar reikia, šią minutę mums reikia pagalbos, bet niekas jos nesuteikia <...> kaip socialiniai darbuotojai iš tikrųjų paskutiniai visą tą informaciją, ir tiesiog, ir su policijos pareigūnais, tiesiog irgi nevyksta visiškai bendradarbiavimas ir jie tikrai nenori net mums būna, kad padėti arba iš viso net nereaguoja. (Laura)

Pagalbos teikimą gali apsunkinti **kliento baimės ir nepasitikėjimas**, dėl ko gali ir nenorėti pagalbos. Tyrimo dalyvė Laura dalindamasi savo patirtimi įvardijo, kad klientas, ištiktas šoko ir apimtas baimės dėl galimų pasekmių kitiems šeimos nariams, gali nenorėti priimti pagalbos:

Nes daugiau nelabai ir priėmė mūsų pagalbos. Nes jinai buvo kategoriškai prieš. (Laura)

IŠVADOS

Siekiant nustatyti kompleksinių paslaugų poreikį šeimos nariams dingus jų artimajam, tyrime atskleistos įvairios kompleksinės pagalbos strategijos, pasitelkiant artimųjų socialinius ryšius ir aplinkos išteklius. Reikalinga pagalbos forma – koordinuoti bendruomeninį paieškos

organizavimą, užtikrinti šeimos narių gerovę, palengvinti jų emocinę būklę ir sunkumus, nukreipiant pas atitinkamus specialistus, atsižvelgus į situaciją.

Atskleistas teikiamos pagalbos procesas dingusio asmens artimiesiems, išryškinant socialinių darbuotojų įsitraukimą, tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir bendruomenės dalyvavimo svarbą. Tyrime atskleistas policijos ir medicinos personalo vaidmuo, socialinių paslaugų trūkumas, bendruomenės įtaka bei žiniasklaidos ir socialinės medijos vaidmuo. Socialinio darbo ekspertai praktikai išryškino galimas pagalbos formas ir trikdžius teikiant paslaugas šiai klientų grupei.

Atskleidžiant, kaip tyrimo dalyviai konstruoja asmeninį patyrimą dingus jų artimajam, buvo pasitelkta socialinio konstravimo teorija, kuri sako, kad realybė konstruojama per socialines sąveikas ir kalbą. Asmenų, patyrusių artimojo dingimą, emociniai išgyvenimai turi svarbios įtakos kompleksinės pagalbos proceso konstravimui. Šeimos nariai, dalyvaujantys paieškos procese, patiria įvairių emocijų – nuo vilties iki neigimo ir kovoja su nežinomybe dėl dingusio artimo žmogaus gerovės. Artimieji išgyvena emocinius pojūčius, kurie turi įtakos ir fizinei sveikatai. Jie išgyvena savikaltę ir kitų kaltinimą, jaučia didelę kitų artimųjų išgyvenamų jausmų įtaką, taip pat prisiima įvairias pareigas ir atsakomybes, todėl sunku išgyventi savo jausmus. Artimieji galvojo apie įvairius dingimo scenarijus, ėmėsi netradicinių paieškos būdų, išreiškė poreikį gauti atsakymus, paieškos laikas atrodė kaip amžinybė.

LITERATŪRA

1. Ai, A. L., Cascio, T., Santangelo, L. K., & Evans-Campbell, T. (2005). Hope, meaning, and growth following the September 11, 2001, terrorist attacks. *Journal of Interpersonal Violence, 20*(5), 523–545. DOI:10.1177/0886260504272896
2. Andersen, I., Poudyal, B., Abeyapala, A., Uriarte, C., & Rossi, R. (2020). Mental health and psychosocial support for families of missing persons in Sri Lanka: A retrospective cohort study. *Conflict and Health, 14*(1). DOI:10.1186/s13031-020-00266-0
3. Ben Attia, F., Brian, T., Heiermann, A. C., Grant, S., Jarvis, C., Kovras, I., Laczko, F., Mirto, G., Polychroni, K., Robins, S. (2016). *Like a part of a puzzle*

- which is missing: The impact on families of a relative missing in migration across the Mediterranean.* Monograph (Project Report). Prieiga per internetą: <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/17794/>
4. Benkel, I., Wijk, H., & Molander, U. (2009). Family and friends provide most social support for the bereaved. *Palliative Medicine*, 23(2), 141–149. DOI:10.1177/0269216308098798
 5. Biehal, N., Mitchell, F., & Wade, J. (2003). *Lost from view: A study of missing people in the UK*. Bristol: The Policy Press. ISBN 1861344910
 6. Byrne, D. (2021). A worked example of Braun and Clarke's approach to reflexive thematic analysis. *Quality & Quantity*, 56, 1391–1412. DOI: 10.1007/s11135-021-01182-y
 7. Boss, P. (2006). *Loss, trauma, and resilience: Therapeutic work with ambiguous loss*. New York, NY: Norton. ISBN 100393704491
 8. Bowen, M. E., McKenzie, B., Steis, M., & Rowe, M. (2011). Prevalence of and Antecedents to Dementia-Related Missing Incidents in the Community. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders*, 31(6), 406–412. DOI:10.1159/000329792
 9. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. DOI:10.1191/1478088706qp063oa
 10. Braun, V. & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport. Exercise and Health*, 11(4), 589–597. DOI: 10.1080/2159676X.2019.1628806
 11. Clark, J. M. (2007). Adult siblings of long term missing people: Loss and „unending not knowing“. *Grief Matters: The Australian Journal of Grief and Bereavement*, 10(1). Prieiga per internetą: <http://hdl.handle.net/10072/18811>
 12. Cohen, N., & Arieli, T. (2011). Field research in conflict environments: Methodological challenges and snowball sampling. *Journal of Peace Research*, 48(4), 423–435. DOI:10.1177/0022343311405698
 13. Dartnall, S., Goodman-Delahunty, J. & Gullifer, J. (2023) Exploring family experiences of missing persons inquests through the eyes of professionals and the lens of therapeutic jurisprudence. *Psychiatry, Psychology and Law*, 30(5), 655–678. DOI: 10.1080/13218719.2022.2085208
 14. Davies, E. (2020). *Identifying and responding to the psychosocial support needs of young people when loved one is missing person*. Thesis for: Doctor of Philosophy. DOI: 10.13140/RG.2.2.27498.18881
 15. DeYoung, R., & Buzzi, B. (2003). Ultimate Coping Strategies: The Differences among Parents of Murdered or Abducted, Long-Term Missing Children. *OMEGA – Journal of Death and Dying*, 47(4), 343–360. DOI:10.2190/qttt-gc1x-mnlx-6wlu

16. Falk, M. L. (2010). Recovery and Buddhist practices in the aftermath of the Tsunami in Southern Thailand. *Religion, 40*(2), 96–103. DOI: 10.1016/j.religion.2009.12.002
17. Ferguson, L., & Gaub, J. E. (2023). Training police search and rescue teams: Implications for missing persons work. *Criminology & Criminal Justice, 23*(3), 431–449. DOI:10.1177/17488958211057380
18. Fyfe, N., Parr, H., Stevenson, O., & Woolnough, P. (2015). To the End of the World: Space, Place, and Missing Persons Investigations. *Policing, 9*(3), 275–283. DOI:10.1093/police/pav025
19. Fromm, E. (1976). *To Have or to Be?* First published in 1997 by Continuum. ISBN 0826417388
20. George, J. (2000). The allied health professions and death. In A. Kellehear (ed.), *Death & dying in Australia*. South Melbourne, Victoria: Oxford University Press. ISBN: 0195511506
21. Hogben, S. (2006). Life's on Hold. *Time & Society, 15*(2–3), 327–342. DOI:10.1177/0961463x06067065
22. Isuru, A., Hewage, S. N., Bandumithra, P., & Williams, S. S. (2018). Unconfirmed death as a predictor of psychological morbidity in family members of disappeared persons. *Psychological Medicine, 1*(8). DOI:10.1017/s0033291718003793
23. Jeanis, M., & Powers, R. (2017). Newsworthiness of missing persons cases: An analysis of selection bias, disparities in coverage, and the narrative framework of news reports. *Journal of Deviant Behavior, 38*(6), 668–683. DOI:10.1080/01639625.2016.1197618
24. Keough, E. M. & Samuels, F. M. (2004). The Kosovo Family Support Project: Offering Psychosocial Support for Families with Missing Persons. *Social Work, 49*(4), 587–594, DOI:10.1093/sw/49.4.587
25. Klochok, G., & Herrera-Espiñeira, C. (2021). The Grief of Relatives of Missing Migrants and Supportive Interventions: A Narrative Review. *Clinical Nursing Research, 30*(7), 1023–1029. DOI:10.1177/1054773821995937
26. Knight, C., & Gitterman, A. (2019). Ambiguous Loss and Its Disenfranchisement: The Need for Social Work Intervention. *Families in Society, 100*(2), 164–173. DOI:10.1177/1044389418799937
27. Kock, M., Berntsson, C., & Bengtsson, A. (2014). A follow-up meeting post death is appreciated by family members of deceased patients. *Acta Anaesthesiologica Scandinavica, 58*(7), 891–896. DOI:10.1111/aas.12358
28. Lam, J., & Kop, N. (2023). Emergent volunteerism in missing person cases — A Dutch case study. *The Police Journal, 0*(0). DOI:10.1177/0032258X231217943

29. Lenferink, L. I. M., de Keijser, J., Piersma, E., & Boelen, P. A. (2017). I've changed, but I'm not less happy: Interview study among nonclinical relatives of long-term missing persons. *Death Studies*, 42(6), 346–355. DOI:10.1080/07481187.2017.1347213
30. Lenferink, L. I. M., de Keijser, J., Wessel, I., & Boelen, P. A. (2018). Cognitive-Behavioral Correlates of Psychological Symptoms Among Relatives of Missing Persons. *International Journal of Cognitive Therapy*, 11(3), 311–324. DOI:10.1007/s41811-018-0024-y
31. Löfstrand, C. H. & Uhnoo, S. (2020). Blurred boundaries and legal uncertainty in police–volunteer partnerships. *Policing and Society*, 8(30), 950–965. DOI:10.1080/10439463.2019.1628754
32. Malinowska, I. (2022). Missing Persons as a Contemporary Security Threat. *Plac Powstancow Śląskich*, 1(201), 53–329. University of Vocational Training. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/e8c8194d-2024-4447-b75c937785742936/content>
33. Mowl, J. (2017). Supporting Family Members to View the Body after a Violent or Sudden Death: A Role for Social Work. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 13(2–3), 94–112. DOI:10.1080/15524256.2017.1331182
34. Neuliep, J. W. (2020). *Intercultural Communication: A Contextual Approach*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. ISBN 9781544348735
35. Pačinskaitė, A. (2022). *Dingusių be žinios asmenų paieška: kriminalistiniai aspektai*. Mykolo Romerio universitetas. Magistro tezė. elaba:132634266
36. Payne, M. (1995). Understanding “Going Missing”: issues for social work and social services. *The British Journal of Social Work*, 3 (25), 333–348. DOI:10.1093/oxfordjournals.bjsw.a056183
37. Parr, H., and Stevenson, O. (2013) *Families Living with Absence: Searching for Missing People*. Project Report. The University of Glasgow, Glasgow, UK. ISBN 9780852619391
38. Parr, H., Stevenson, O., & Woolnough, P. (2016). Search/ing for missing people: Families living with ambiguous absence. *Emotion, Space and Society*, 19, 66–75. DOI:10.1016/j.emospa.2015.09.004
39. Patterson, G. T. (2007). Examining Missing Person Police Reports to Identify the Service Needs of Runaway Youth and Their Families. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 16(3), 73–88. DOI:10.1300/10911350802107751
40. Roberts, R. A. (2011). Bridging the past and present to the future of crisis intervention and crisis management. *Social work*. 1st Edition. ISBN 9780203840894
41. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidyba.

42. Smid, G. E., Blaauw, M., Lenferink, L. I. M. (2020). Relatives of enforced disappeared persons in Mexico: Identifying mental health and psychosocial support needs and exploring barriers to care. *Intervention Journal of Mental Health and Psychosocial Support in Conflict Affected Areas*, 18(2), 139–149. DOI:10.4103/INTV.INTV_55_19
43. Schütze, F. (1987). *Das narrative Interview in Interaktionsfeldstudien I., Studienbrief der Fernuniversität Hagen. Kurseinheit 1. Fachbereich Erziehungs-, Sozial- und Geisteswissenschaften.*
44. Taylor, C., Woolnough, P. S., & Dickens, G. L. (2018). Adult missing persons: a concept analysis. *Psychology, Crime & Law*, 1(24). DOI: 10.1080/1068316x.2018.1529230
45. Wells, J. P. (1993). Preparing for Sudden Death: Social Work in the Emergency Room. *Social Work Vol. 38(3)*, 339–342. Oxford University Press. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/23716939>
46. Woolnough, P., Stevenson, O., & Parr, H. (2015). Investigating missing persons: learning from interviews with families. *Journal of Homicide and Major Incident Investigation*, 10(1), 1–13. Prieiga per internetą: http://library.college.police.uk/docs/J_Homicide_MII/J_Homicide_10.1.pdf
47. Worden, J. W. (2008). *Grief counseling and grief therapy: A handbook for the mental health practitioner.* USA: Springer Publishing Company. ISBN 0826101216

LEDA NORGIALIENĖ

KOLPING HIGHER EDUCATION INSTITUTION, LITHUANIA

CONSTRUCTING A SUPPORT PROCESS FOR FAMILY MEMBERS WHEN THEIR LOVED ONE IS MISSING: THE ROLE OF SOCIAL WORK

SUMMARY

The issue of disappearances is the subject of lively public debate, both because of the scale of the phenomenon and its sensitivity. The disappearance of a loved one is one of the most dramatic events that can happen to a person. When a person goes missing, the family and friends that remain change. The emotional experiences of missing person relatives are of great importance in the process of constructing the assistance, as the need for assistance depends on the feelings they experience. Those working in

the field of missing persons often feel helpless and frustrated in finding ways to support families without adding more ambiguity and uncertainty. Research analyses how the process of support for family members in the event of the disappearance of their loved one is constructed.

The aim of the study: To uncover the construction of the support process for family members in the event of the disappearance of their loved one.

Study objectives: 1. To identify the need for complex services for family members in the event of the disappearance of their loved one. 2. To reveal the process of assistance provided to the relatives of a missing person, highlighting the importance of the involvement of social workers, inter-institutional cooperation and community participation. 3. To reveal how research participants perceive and interpret their personal experience of the disappearance of their loved one, from the experiential narratives constructed by the relatives of the disappeared persons.

Research methods: The construction of the process of assistance to family members after the disappearance of their relative was revealed using thematic reflexive analysis. A qualitative narrative research method was used to collect the research data.

Results of the research: The research participants who had experienced the disappearance of a loved one constructed the experiences of their loved one's disappearance through their narrative. The construction of the experiences revealed the process of help they felt in the critical situation, what resources they used and what resources and sources of help they lacked. In the second part of the study, the need for accessibility, gaps and possibilities of complex assistance were revealed with the help of social work experts/practitioners.

Keywords: *family, disappearance, missing relative, loss, social work with family, comprehensive family support.*